

De potentie van online leren voor de inburgering

Onderzoek in opdracht van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid
ITTA UvA, Amsterdam, 20 november 2023

Elwine Halewijn
Loeka van de Kooij
Yaël Latuny
Petra Popma
m.m.v. Britt Daize

Inhoudsopgave

Samenvatting en conclusie	3
Samenvatting van de bevindingen uit de enquête, de deskresearch en de co-creatiesessies	3
Conclusie	6
Hoofdstuk 1 Inleiding en onderzoeksvragen	7
Aanleiding	7
Definitie online leren	7
Definiëring doelgroepen	8
Onderzoeksvragen	9
Hoofdstuk 2 Werkwijze	11
Deel A: Stand van zaken online leren in inburgering in Nederland	11
Deel B: Deskresearch	11
Deel C: Op weg naar meer inzet van online leren	12
Begeleidingscommissie	12
Hoofdstuk 3 Stand van zaken online leren in inburgering in Nederland	13
Onderzoeksvraag 1 en 2	14
Onderzoeksvraag 3	16
Onderzoeksvraag 4	18
<i>Casus</i> : Digitale leermiddelen en online leren in de voorinburgering.	20
Hoofdstuk 4 Deskresearch	21
Onderzoeksvraag 5	21
Onderzoeksvraag 6	24
Onderzoeksvraag 7	24
Overzicht bevindingen	28
Inzet van vrijwilligers bij online leren	30
Hoofdstuk 5 Op weg naar meer inzet van online leren	31
Onderzoeksvraag 8	31
Onderzoeksvraag 9	31
Onderzoeksvraag 10	31
Onderzoeksvraag 11	33
Onderzoeksvraag 12	34
Onderzoeksvraag 13	35
Hoofdstuk 6 Aanbevelingen	36
Aanbevelingen voor vervolgonderzoek/kennis vergaren	36
Aanbevelingen voor de praktijk	37
Bijlage A Enquêtevragen	39
Bijlage B Literatuurlijst	43
Bijlage C Geraadpleegde personen	48
Bijlage D Digitale leermiddelen n.a.v. co-creatiesessies	49

Samenvatting en conclusie

Dit onderzoek beantwoordt de vraag welke ervaringen er opgedaan zijn met online leren binnen het inburgeringsdomein en wat de meerwaarde en potentie is van online leren.

Definitie online leren

We maken bij online leren onderscheid tussen ervaring met en meerwaarde van digitale leermiddelen enerzijds en online lessen anderzijds. Digitale leermiddelen betreft hier leermiddelen die gebruik maken van de digitale wereld én die voor het leren van Nederlandse taalvaardigheden ontwikkeld worden. Online lessen kunnen op drie manieren plaatsvinden, namelijk in volledige online lessen, *hybride lessen* (een les waaraan sommige cursisten fysiek deelnemen en anderen online) en *gedeeltelijke online lessen* (een cursus met zowel fysieke bijeenkomsten als online lessen).

Doelgroepen

Ook maken we onderscheid tussen de verschillende doelgroepen:

Doelgroep 1: mensen met maximaal twee jaar onderwijservaring. Deze mensen zijn niet of gedeeltelijk gealfabetiseerd.

Doelgroep 2: mensen met drie tot zes jaar onderwijservaring. Ze zijn gealfabetiseerd of goed gealfabetiseerd in een ander schrift.

Doelgroep 3: mensen met zeven tot en met tien jaar onderwijservaring met een gemiddeld leertempo.

Doelgroep 4: mensen met meer dan tien jaar onderwijservaring met een hoog leertempo.

Werkwijze

Het onderzoek is uitgevoerd in drie delen:

- Deel A: een enquête naar de inzet van online leren in het huidige inburgeringsonderwijs, met een respons van 191;
- Deel B: een deskresearch naar wetenschappelijke inzichten en interviews met experts uit relevante andere vakgebieden.
- Deel C: In twee co-creatiesessies is er gekeken naar de mogelijkheden van de inzet van online leren en de meerwaarde ervan.

Samenvatting van de bevindingen uit de enquête, de deskresearch en de co-creatiesessies

Digitale leermiddelen

Het blijkt gemeengoed te zijn om bij inburgeringsaanbod digitale leermiddelen in te zetten. Dit geldt voor alle doelgroepen. Voor de doelgroepen die sneller leren en meer onderwijservaring hebben, worden de digitale leermiddelen meer buiten de les als huiswerk ingezet, terwijl voor de doelgroepen 1 en 2 – met minder onderwijservaring en een langzamer leertempo – docenten en cursisten de digitale leermiddelen juist binnen de les (zowel plenair als zelfstandig) inzetten onder begeleiding van de docent.

Van belang bij de inzet van digitale leermiddelen is dat zowel docenten als cursisten over voldoende digitale vaardigheden beschikken. Docenten moeten de digitale leermiddelen ook kennen en in het gebruik ervan getraind zijn, wat in de praktijk niet altijd het geval is. Naarmate de studievaardigheid en de grootte van de onderwijservaring stijgt, vinden cursisten de inzet van digitale leermiddelen volgens de respondenten prettig.

Voor het verwerven van een tweede taal zijn talige interactie en toepassing van de leerstof essentieel. Ook is activering van cursisten met creatieve werkvormen van belang. Goede digitale leermiddelen bieden dit alles. De effectiviteit van digitale leermiddelen hangt af van de inhoud van het lesmateriaal: dit moet goed aansluiten bij de belevingswereld van de cursisten.

Uit onderzoek blijkt dat digitale leermiddelen vooral effectief zijn als het gaat om woordenschatontwikkeling voor alle doelgroepen. Woordenschat is in de praktijk ook het aandachtsgebied waar het vaakst digitale leermiddelen voor worden ingezet, naast grammatica voor de doelgroepen 3 en 4. Doelgroep 4 kan met die leermiddelen *zelfstandig* aan de slag, zonder docent. Dat biedt perspectief in het licht van dit onderzoek. Waar digitale leermiddelen goed ingezet kunnen worden doelgroepen 1, 2 en 3 in de les, is voor doelgroep 4 de belangrijkste meerwaarde van de inzet van digitale leermiddelen volgens zowel de respondenten als de experts in de co-creatiesessies dat zij zich zelfstandig kunnen voorbereiden op de les.

Een ander voordeel van digitale leermiddelen is de mogelijkheid tot herhalen en oefenen. Dit blijkt zowel uit de literatuur als uit de praktijk van het huidige inburgeringsaanbod. Taalleerders verwerken de stof en kunnen in de les of erbuiten het geleerde gebruiken. Internet biedt voorts oneindige input van authentiek materiaal, waarbij de leerder bovendien zelf kan bepalen waarover hij leest of een video kijkt. Dit verhoogt de motivatie om lees- en luistertaken uit te voeren.

De effectiviteit van digitale leermiddelen hangt voorts af van de toegankelijkheid en gebruiksvriendelijkheid voor de doelgroep. Uiteraard moeten cursisten (en docenten) ook de beschikking hebben over apparatuur, liefst een laptop of tablet, en over goede wiferverbinding. Alfabetiseringscursisten geven de voorkeur aan gebruik van hun telefoon, omdat ze daarmee bekend zijn. Zo kan bijvoorbeeld het gebruik van Whatsapp, voor het delen van bijvoorbeeld spraakberichtjes, filmpjes en foto's, bij doelgroep 1 en 2 heel effectief zijn.

Online lessen

Het aantal respondenten dat aangeeft online lessen te verzorgen, is vele malen lager dan het aantal respondenten dat digitale leermiddelen inzet: van de 191 respondenten hebben 41 respondenten aangegeven online lessen te verzorgen.

Online lessen worden met name aangeboden aan doelgroep 4 (27 respondenten) en in iets mindere mate aan doelgroep 3 (20 respondenten, een respondent kon de vragen voor meer dan één doelgroep invullen). Dit heeft voornamelijk te maken met de digitale vaardigheid van de doelgroep en hun studie- en zelfregulerende vaardigheden. Voor doelgroep 4 zijn ervaringen opgedaan met tweedetaalverwerving via MOOC's, waarbij veel interactiemogelijkheden met de docent een belangrijk element is voor studenten.

Cursisten met weinig onderwijservaring hebben meer baat bij onderwijs met een docent. Ook hier geldt overigens dat niet alleen de cursisten maar ook de docenten een goede digitale vaardigheid moeten hebben om effectieve online lessen te verzorgen. Bij een van de twee co-creatiesessies werd benadrukt dat docenten betaalde uren moeten krijgen om zich hierin verder te bekwamen.

Bij online lessen is er geen reistijd, wat het vaakst genoemd wordt als voordeel. Vaak omdat passende fysieke lessen te ver weg zijn, soms omdat de cursist fysieke beperkingen heeft waardoor reizen niet (goed) mogelijk is. Ook het gebrek aan kinderopvangplekken maakt dat online lessen voor sommige cursisten een uitkomst bieden. Voor de effectiviteit van de lessen zelf is het uiteraard verre van ideaal als cursisten tijdens de les ook nog voor hun kinderen moeten zorgen.

Docenten verzorgen veel minder vaak online lessen, omdat zij het niet fijn vinden of omdat hun cursisten het volgens hen niet fijn vinden. De literatuur onderschrijft dit: *motivatie* en *betrokkenheid*

liggen bij studenten lager bij een online les dan bij een fysieke les. Studenten hebben behoefte aan (informele, sociale) interactiemomenten met medestudenten en deze ontbreken juist bij online lessen. Tijdens de co-creatiesessies onderschrijven de experts dat dit het enige is wat echt niet met online lessen gedaan kan worden. Het oefenen met spontane, informele spraak blijft iets wat in een fysieke setting geleerd moet worden. Ook is de onderwijskwaliteit volgens respondenten minder goed dan bij fysieke lessen.

Ook geven respondenten in de enquête aan dat er geen online lessen worden verzorgd, omdat niet aan de randvoorwaarden van digitale vaardigheden, passende apparatuur en goede verbinding wordt voldaan. Tijdens de co-creatiesessies werd benoemd dat de digitale vaardigheden van docenten zelf ook regelmatig niet voldoende is. Dat kan een reden zijn waarom docenten geen online lessen aanbieden.

Als randvoorwaarden van online lessen zijn verder nog te noemen: *goede voorlichting* aan cursisten en *goede regels voor cameragebruik* bij online lessen zijn daarvan de belangrijkste. Kleinere groepen (maximaal 10 cursisten), gemotiveerde cursisten, instructie in de eigen taal voor doelgroepen 1 en 2 en fysieke uitleg over de apparatuur worden ook belangrijk geacht. De betrokkenen bij de co-creatiesessies achten het van belang dat leerders online lessen synchroon volgen, dat wil zeggen dat de docent en de leerders op hetzelfde moment in de les aanwezig zijn. In de co-creatiesessies benadrukten experts nog eens dat zij online lessen voor de doelgroepen 1 en 2 online lessen niet wenselijk achten (ook na ervaring met online lessen voor doelgroep 2 ten tijde van de coronamaatregelen), omdat zij het meeste baat hebben bij fysieke les.

Docenten die wel online lessen verzorgen, bieden vaak de hele cursus online aan. Uit de literatuur blijkt echter dat cursisten de voorkeur geven aan *blended* onderwijs: een combinatie van online en fysieke lessen. Verbondenheid (*community*) tussen cursisten vergroot de motivatie, zoals hierboven ook al is aangegeven. Docenten moeten volgens de literatuur ook zorgen voor individuele contactmomenten met deelnemers van online lessen. Dit onderschrijven de experts uit de co-creatiesessies. Idealiter is er in ieder geval een fysiek moment bij de start van een cursus – dus een combinatie van fysieke en online lessen.

Tijdens de online lessen tot slot is een aantal didactische aspecten van belang:

- Activeren van studenten lijkt extra belangrijk te zijn voor online lessen. Bijvoorbeeld door *'flipping the classroom'* toe te passen, waarin cursisten zich door zelfstudie op de les voorbereiden.
- Variëren in werkvormen en groepssamenstellingen (plenair, groepjes, individueel) is een extra belangrijke factor van online lessen. Daarnaast moeten werkvormen ingezet worden die geschikt zijn voor online gebruik – bestaande online werkvormen of voor online lessen aangepaste 'fysieke' werkvormen.
- Online lessen vereisen een andere didactiek en vereisen een heldere structuur. Bijvoorbeeld een vast moment voor instructie en vragen.
- Bij online omgevingen moet mogelijkheden bieden voor het geven individuele feedback op de prestaties van de leerders.

Inzet van vrijwilligers

Er is voor een succesvol taalverwervingsproces altijd goede, professionele NT2-begeleiding nodig). Inzet van getrainde vrijwilligers bij inburgering kan echter van grote waarde zijn voor het ontwikkelen van taalvaardigheid, doordat zij veel oefenmogelijkheden bieden of ondersteuning van de professionele docent in de (online) lessen. De vraag naar taalvrijwilligers overstijgt echter het aanbod. Er zou ingezet moeten worden op werving van meer taalvrijwilligers.

Conclusie

De aanleiding van het onderzoek ligt in de volgende vier constatering:

1. Er is een groeiend tekort aan NT2-docenten. Daarom moet worden gezocht naar manieren om NT2-docenten zo slim mogelijk in te zetten.
2. Het aantal inburgeraars neemt toe. Deze toename zal extra druk geven op de uitvoeringspartners. Daarom moet naar efficiënte oplossingen gezocht worden om taalonderwijs aan te bieden.
3. Een tijdige start/vroege start van de inburgering is cruciaal om ervoor te zorgen dat inburgeraars vanaf het begin meedoen. Voor asielstatushouders is het goed benutten van de fase in het asielzoekerscentrum daarom een belangrijk instrument van het stelsel. Online onderwijs kan ervoor zorgen dat inburgeraars vaker in het azc al kunnen beginnen met taallessen en/of al meer taallessen kunnen volgen dan er nu (fysiek) worden aangeboden.
4. In het nieuwe stelsel is dualiteit een belangrijk thema. Wanneer het onderwijsaanbod flexibeler wordt en meer onderwijs buiten werktijden plaats kan vinden, zullen werk en inburgering makkelijker met elkaar gecombineerd kunnen worden.

De vraag is nu of volgens de huidige praktijk en de literatuur de inzet van digitale leermiddelen en/of online lessen ervoor kunnen zorgen dat er met minder NT2-docenten meer cursisten kunnen worden bediend dan nu en of inburgeraars minder afhankelijk kunnen worden gemaakt van de beschikbaarheid van een passende fysieke les in de buurt.

Uit de enquête, de deskresearch en de co-creatiesessies kunnen we concluderen dat er veel gebruik wordt gemaakt van digitale leermiddelen en dat die middelen voor de meeste doelgroepen *in de les* worden ingezet. Om digitale leermiddelen meer zelfstandig - buiten de les - te laten gebruiken, moet er (beter) aan randvoorwaarden als digitale vaardigheden (van zowel cursisten als docenten), beschikbaarheid van apparatuur en studievaardigheden wordt voldaan. Voor doelgroep 1 en 2 is echter ook dan niet te verwachten dat zij daardoor *substantieel* meer zelfstandig kunnen leren: voor hen blijft de begeleiding door een professionele docent essentieel.

De inzet van digitale leermiddelen voor zelfstandig leren buiten de les of tijdens de azc-periode, kan wellicht voor doelgroep 4 en voor een deel van doelgroep 3 tijdsinstaat opleveren in het inburgeringstraject – doordat zij al met een basisvaardigheden Nederlands in hun formele inburgeringstraject instromen wanneer zij eenmaal in de gemeente gehuisvest zijn. Anderzijds kan dat er ook toe leiden dat meer cursisten een hoger taalniveau (B1 of hoger) halen in plaats van dat het tijdsinstaat oplevert. Dat is uiteraard ook positief. In alle gevallen is het goed dat statushouders al in de azc-periode actief met taallessen aan de gang kunnen gaan wanneer zij dat willen.

De inzet van online lessen is voor doelgroepen 1 en 2 geen echt goed alternatief voor fysieke lessen. Als het echt nodig is, dan is hooguit 1 uur per week een optie. Alleen voor doelgroep 4 en een deel van doelgroep 3 zijn gedeeltelijke online cursussen - met zowel online als fysieke lessen – een optie. Voor slechts een heel klein gedeelte van de populatie uit doelgroep 4 is een volledig online cursus haalbaar. De maximale groepsomvang is bij online lessen echter in alle gevallen kleiner dan bij fysieke lessen, dus er zijn niet minder docenten nodig bij online lessen. Wel biedt het cursisten uit deze doelgroepen de gelegenheid om met minder reistijd een passende cursus te volgen. Aandachtspunt bij online lessen is, nog meer dan bij digitale leermiddelen, de digitale vaardigheid van met name de docenten om online lessen echt activerend en effectief vorm te geven.

Hoofdstuk 1 Inleiding en onderzoeksvragen

Aanleiding

In het Commissiedebat Inburgering en Integratie van 13 april 2023 heeft de minister van SZW aangegeven de meerwaarde van online-onderwijs te zien. Zij heeft toegezegd afstandsonderwijs voor statushouders te onderzoeken en de Kamer hierover te informeren in de uitvoeringsbrief inburgering die volgens planning in december 2023 naar de Tweede Kamer gestuurd wordt.

Deze rapportage beschrijft de verkenning naar de inzet van online leren in het inburgeringsonderwijs. De verkenning is om vier redenen van belang:

1. Er is een groeiend tekort aan NT2-docenten. Daarom moet worden gezocht naar manieren om NT2-docenten zo slim mogelijk in te zetten.
2. Het aantal inburgeraars neemt toe. Deze toename zal extra druk geven op de uitvoeringspartners. Daarom moet naar efficiënte oplossingen gezocht worden om taalonderwijs aan te bieden.
3. Een tijdige/vroege start van de inburgering is cruciaal om ervoor te zorgen dat asielzoekers vanaf het begin meedoen. Voor asielstatushouders is het goed benutten van de tijd die zij in het asielzoekerscentrum daarom belangrijk. Online-onderwijs kan ervoor zorgen dat inburgeraars vaker in het azc al kunnen beginnen met taallessen en/of al meer taallessen kunnen volgen dan er nu (fysiek) worden aangeboden.
4. In het nieuwe stelsel is dualiteit een belangrijk thema. Wanneer het onderwijsaanbod flexibeler wordt en meer onderwijs buiten werktijden plaats kan vinden, zullen werk en inburgering makkelijker met elkaar gecombineerd kunnen worden.

Definitie online leren

We hebben voor dit onderzoek het begrip 'online leren' uitgesplitst in gebruik van *digitale leermiddelen* en *online lessen*. Deze twee manieren van online leren worden hieronder nader beschreven.

Digitale leermiddelen

Het betreft hier leermiddelen die gebruik maken van de digitale wereld én die voor het leren van Nederlandse taalvaardigheden ontwikkeld worden. Daaronder vallen o.a. apps, online onderdelen van NT2-lesmethodes (luisterteksten, uitlegfilmpjes, interactieve oefeningen) en educatieve filmpjes.

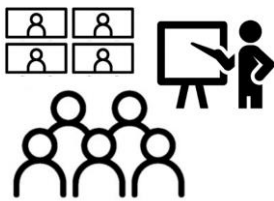
Vandaag de dag bestaan nagenoeg alle courante lesmethoden deels uit een *e-learning* component. Vaak moeten cursisten een account aanmaken voor de online leeromgeving van de lesmethode. Als ze op de *e-learning* website ingelogd zijn, hebben ze toegang tot leermiddelen zoals woordenschatoefeningen, uitspraak- en luistertrainingen, en grammaticafilmpjes.

Hierin is het belangrijk om onderscheid te maken tussen 'klassieke' taaloefeningen die gedigitaliseerd worden en interactieve, digitale materialen die niet makkelijk door een boek te vervangen zijn. Een online woordbenoemingsoefening waarbij de cursist woorden op een scherm moet slepen in plaats van op papier schrijven is een voorbeeld van een 'klassieke' taaloefening. Een online uitspraaksoefening waarin cursisten klanken moeten trainen of een grammatica-uitlegfilmpje dat meerdere keren afgespeeld kan worden, zijn andere voorbeelden van digitale leermiddelen.

Online lessen

Online lessen kunnen op drie manieren plaatsvinden, namelijk in volledige online lessen, hybride lessen en gedeeltelijke online lessen. We definiëren de verschillende vormen van online lessen als volgt:

Volledig online lessen: Soms kiezen taalaanbieders ervoor om cursussen aan te bieden waarin alle lessen online plaatsvinden, bijvoorbeeld via Zoom of Teams. Zowel cursisten als docenten hoeven niet te reizen maar kunnen vanuit huis deelnemen. Effectieve online lessen zijn afhankelijk van o.a. goede faciliteiten, zoals wifi en een laptop of tablet met een werkende microfoon en camera. Veel van de activerende werkvormen die in reguliere lessen worden gebruikt, zijn ook mogelijk in een online setting, zoals rollenspellen in tweetallen of groepjes. Sommige taalvaardigheden zijn echter lastiger online te trainen door o.a. slechte beeld- en geluidskwaliteit.

Hybride lessen: In hybride lessen bevinden de docent en een aantal cursisten zich op locatie. Naast de groep in het klaslokaal neemt er ook een groep online deel, bijvoorbeeld via Zoom of Teams. Hun gezichten verschijnen meestal op een groot scherm waarop iedereen elkaar kan zien. Bovendien moeten er ook een camera en microfoon in het klaslokaal opgesteld worden zodat de cursisten thuis de les goed kunnen volgen. Hoewel de docent - net zoals bij fysieke lessen - plenaire

en individuele begeleiding kan bieden, moet er ook voortdurend rekening worden gehouden met online deelnemers.

Gedeeltelijke online lessen: Deze inzet van online lessen is een combinatie van fysieke lessen en online lessen. De cursisten en de docent zien elkaar bijvoorbeeld een keer per week fysiek op locatie en hebben daarnaast nog twee online lessen in de week. In fysieke lessen kan de focus liggen op taalvaardigheden die in online lessen moeilijk getraind kunnen worden.

Definiëring doelgroepen

Om te kunnen bepalen wat voor wie werkt, onderscheiden we bij het onderzoek vier doelgroepen, op basis van onderwijservaring en leertempo. Deze criteria zijn gekozen omdat ze het meest van directe invloed zijn op de groepssamenstelling in inburgeringstrajecten. Deze groepsindeling biedt docenten praktische handvaten voor wat zij met hun groep kunnen doen aan online leren. De indeling ziet er als volgt uit:

Doelgroep 1

Mensen met maximaal 2 jaar onderwijservaring, niet of gedeeltelijk gealfabetiseerd / andersalfabeet, langzaam leertempo, cursisten in de Z-route met uitzicht onder A2.

Doelgroep 2

Mensen met 3 tot 6 jaar onderwijservaring, gealfabetiseerd of goed gealfabetiseerd in anders schrift, mogelijk is Z-route met uitzicht op gedeeltelijk A2 of in B1 route met uitzicht op afschaling naar A2.

Doelgroep 3

Mensen met 7 tot 10 jaar onderwijservaring, gemiddeld leertempo, regulier A2 traject Wi2013, B1 route Wi2021.

Doelgroep 4

Mensen meer dan 10 jaar onderwijservaring, snelle leerders met uitzicht op B2.

Onderzoeksvragen

De onderzoeksvragen zijn bepaald door het ministerie van SZW. De twee hoofdvragen voor het onderzoek zijn als volgt vastgesteld:

- *Welke ervaringen zijn er al opgedaan met online leren binnen het inburgeringsdomein?*
- *Welke meerwaarde kunnen verschillende vormen van online leren hebben voor verschillende groepen inburgeraars?*

Het onderzoek geeft antwoord op deze hoofdvragen door antwoorden te zoeken op de volgende onderzoeksvragen:

A. Stand van zaken online leren in (voor)inburgering

1. In welke mate wordt er op dit moment gebruik gemaakt van verschillende vormen van online leren binnen inburgering en voorinburgering?
2. Welke groepen inburgeraars maken op dit moment gebruik van online leren?
3. Hoe kijken betrokken taaldocenten aan tegen de inzet van verschillende vormen van online leren? Welke voor- en nadelen zien zij? Welke effecten zien zij op de leerprestaties en het leertempo? Voor welke inburgeraars heeft online leren in hun ogen meerwaarde? En welke randvoorwaarden zijn relevant?
4. Hoe ervaren verschillende groepen inburgeraars online leren?

B. Deskresearch

5. Welke (Nederlandse) wetenschappelijke inzichten zijn er over online leren bij taalverwerving? Meer specifiek: wat werkt en wat werkt niet, voor wie, waarom en onder welke omstandigheden?

6. Wat kunnen we leren van omliggende landen die afstandsonderwijs en online leren inzetten voor nieuwkomers?
7. Wat werkt in andere onderwijsdomeinen zoals vreemde talen voor volwassenen door particuliere aanbieders, NT2 en moderne vreemde talen in het vo en NT2 in het po?

C. Op weg naar meer inzet van online leren

8. Welke voor- en nadelen zijn er voor verschillende groepen inburgeraars enerzijds bij de inzet van verschillende vormen van online leren en anderzijds bij fysieke onderwijsvormen?
9. Wat hebben taaldocenten, taalscholen en gemeenten nodig om meer gebruik te kunnen maken van online leren?
10. Welke randvoorwaarden zijn belangrijk bij de inzet van de verschillende vormen van online leren? Denk onder andere aan lesmateriaal, apparatuur, digitaalvaardige docenten/ inburgeraars, wifi, rustige leeromgeving.
11. Welke vormen van online leren, al dan niet in combinatie met fysiek onderwijs, hebben de meeste potentie om verder te verkennen?
12. Voor welke leerroutes (B1-, Z- en onderwijsroute) c.q. welke taalonderdelen (lezen, schrijven, spreken en luisteren), in welke fase van de inburgering en voor welke groepen inburgeraars liggen de meeste kansen en voor welke minder? Welke kansen zijn er voor voorinburgering?
13. Wat zijn aandachtspunten en uitdagingen bij het implementeren van vormen van online leren, al dan niet in combinatie met fysiek onderwijs, in het inburgeringsdomein?

Hoofstuk 2 Werkwijze

Deel A: Stand van zaken online leren in inburgering in Nederland

Voor het beantwoorden van de onderzoeksvragen is gebruik gemaakt van een vragenlijst en interviews.

Vragenlijst

Op grond van de onderzoeksvragen is een vragenlijst opgesteld voor zowel de inzet van digitale leermiddelen als online lessen (zie bijlage A). Daarbij is rekening gehouden met de tijdsinvestering die het vergt om de vragenlijst in te vullen en de bereidheid en gelegenheid van mensen om een korte tijd, maximaal 10-15 minuten te investeren in een enquête. We streefden naar een hoge respons en namen daarbij het risico op soms wat ‘compact’ geformuleerde vragen en kozen in bijna alle gevallen voor multiple choice.

De online vragenlijst is uitgezet via Blik op Werk onder houders van het Keurmerk Inburgeren en er is via social media (een WhatsApp-groep voor NT2 docenten, LinkedIn) op geattendeerd.

Ter informatieverstrekking is een webpagina ingericht met achtergrondinformatie over het onderzoek en de onderzoeksvragen. Op die webpagina is ook een definitiedocument te vinden, waarin belangstellenden zich op de hoogte konden stellen van de definitie van online leren, ‘digitale leermiddelen’ en ‘online lessen’. Tot slot werd daarin ook de indeling van de subdoelgroepen van inburgeraars aangegeven.

De antwoorden zijn in Microsoft Excel geladen en er zijn grafieken per vraag gegenereerd. Op basis van de grafieken zijn de resultaten per doelgroep en per onderzoeksvraag verwerkt. Mogelijke verbanden tussen de antwoorden op de enquêtevragen werden ook onderzocht voor zover de data dat toelieten. Voorbeelden zijn de relatie tussen de vaardigheden waarvoor digitale leermiddelen ingezet worden, en de verhouding tussen docent-begeleiding en zelfstudie (per doelgroep).

Interviews

We hebben naast een enquête ook vijf interviews uitgevoerd, met drie docenten NT2 die lesgeven in voorinburgering, één met twee NT2-docenten van het Academisch Talencentrum Leiden en één met een docentenopleider NT2 en Nederlands als vreemde taal. Bovendien is met acht inspecteurs Toezicht in de Klas geïnventariseerd wat zij zoal tegenkomen in de praktijk bij taalaanbieders met het Keurmerk Inburgeren als het gaat om de inzet van digitale leermiddelen. De input uit deze twee informatiebronnen is vervolgens gebruikt om de beantwoording van de onderzoeksvragen op basis van de enquête te nuanceren of aan te vullen.

Deel B: Deskresearch

Voor de deskresearch is wetenschappelijke literatuur gezocht via de UvA database en via Google Scholar met zoektermen als ‘*online language learning*’, ‘*online; digital learning*’, ‘*online second language acquisition*’. Als een artikel geschikt leek werd vervolgens de literatuurlijst gebruikt als nieuwe bron om andere artikelen te vinden. Voor enkele onderwerpen zoals ‘hybride onderwijs’ en ‘online leren in de ISK’ hebben we gebruik gemaakt van blogs, geschreven door docenten, taalaanbieders of onderzoekers binnen dit werkveld. Na de eerste ronde informatie ophalen is aanvullende literatuur gezocht over onderwerpen waar nog niet voldoende informatie over was. Aanvullend op de literatuur hebben we gesproken met een NT2-docent binnen de ISK en met twee docenten NT2 van het Talencentrum Leiden. De informatie is per onderzoeksvraag verwerkt in de tekst en waar nodig samengevoegd.

Deel C: Op weg naar meer inzet van online leren

Voor deel C van het onderzoek zijn twee co-creatiesessies georganiseerd voor kansrijke oplossingen. Via het netwerk van ITTA zijn verschillende professionals geworven voor deelname (zie bijlage C voor een overzicht). De onderzoekers hebben de resultaten van de eerste en tweede co-creatiesessie samengevoegd en uitgewerkt voor de beantwoording van de onderzoeksvragen in deel C. Hieronder beschrijven wij beknopt de werkwijze tijdens de sessies.

Digitale leermiddelen

In de eerste co-creatiesessie inventariseerden deelnemers eerst individueel de kansrijkste digitale leermiddelen per doelgroep en noteerden deze op post-its. Vervolgens werd de verzamelde informatie door kleine groepjes per doelgroep gesorteerd en uitgewerkt. Daarbij werden de volgende categorieën gehanteerd:

- Voor welk taalniveau kan dit digitale leermiddel worden ingezet?
- Voor welke vaardigheid zet je dit digitale leermiddel in?
- Welke randvoorwaarden spelen een rol?

De uitkomsten werden door groepjes plenair gepresenteerd, waarna de groepjes hun verwerking aanvulden met bevindingen van de andere groepjes als deze passend waren voor de eigen doelgroep.

De opbrengsten uit de eerste sessie zijn gedeeld met deelnemers uit de tweede sessie, om herhalingen te voorkomen en om de opbrengsten verder uit te diepen. Daarbij is onduidelijke of ontbrekende informatie uit de eerste sessie bevestigd in de tweede sessie. Tijdens de tweede co-creatiesessie bekeken de deelnemers de mogelijkheden voor digitale leermiddelen en vulden aan per doelgroep:

- Voor welke vaardigheden kunnen digitale leermiddelen vooral goed worden ingezet?
- Wat zijn de voordelen van de inzet van digitale leermiddelen voor deze doelgroep?
- Wat zijn de nadelen van de inzet van digitale leermiddelen voor deze doelgroep?
- In welke fase van het leerproces passen de leermiddelen het beste voor deze doelgroep?

Online leren

Tijdens de eerste sessie is de vraag voorgelegd: “Wat zijn de meest kansrijke ideeën voor online lessen voor deze doelgroep en welke randvoorwaarden zijn daarbij nodig?”. Deelnemers bogen zich voor de beantwoording individueel en in groepjes per doelgroep over de volgende subvragen:

- Welke vormen van online lessen hebben de meeste potentie voor deze doelgroep?
- Wat zijn de voor- en nadelen van deze vormen?
- Welke randvoorwaarden zijn er nodig om online lessen succesvol te maken (voor verschillende stakeholders)?

De groepjes presenteerden plenair hun bevindingen en vulden elkaar aan.

Voor de tweede sessie over de kansen van online lessen is voortgebouwd op de eerste co-creatiesessie. De deelnemers beantwoordden in duo's per doelgroep de volgende subvragen:

- Voor welke doelgroep(en) zijn online lessen een realistische optie?
- Hoe zou een cursus(opbouw) voor de doelgroep eruit zien als er (in enige mate en op enig moment) gebruik gemaakt wordt van online lessen?

Plenair bespraken de groepjes de meest kansrijke opbouw.

Begeleidingscommissie

De begeleidingscommissie heeft de twee conceptversies van het onderzoek van feedback voorzien en eventueel aanbevelingen voor vervolgonderzoek aangedragen.

Hoofdstuk 3 Stand van zaken online leren in inburgering in Nederland

In dit hoofdstuk worden de volgende onderzoeksvragen beantwoord:

- Onderzoeksvraag 1: *In welke mate wordt er op dit moment gebruik gemaakt van online leren binnen inburgering en voorinburgering?*
- Onderzoeksvraag 2: *En welke groepen inburgeraars maken op dit moment gebruik van online leren?*
- Onderzoeksvraag 3: *Hoe kijken betrokken taaldocenten aan tegen online leren? Welke voor- en nadelen zien zij? Welke effecten zien zij op de leerprestaties en het leertempo? Voor welke inburgeraars heeft het in hun ogen meerwaarde? En welke randvoorwaarden zijn relevant?*
- Onderzoeksvraag 4: *Hoe ervaren verschillende groepen inburgeraars online leren?*

Respons

De vragenlijst is door 191 unieke personen ingevuld die allen op de vragen van het onderdeel ‘inzet van digitale leermiddelen’ hebben geantwoord. Negen personen van de 191 zijn werkzaam in voorinburgering, de rest in inburgering. De functies van de respondenten als volgt:

- Directeur/bestuurder: 43 respondenten
- Coördinator aanbod/kwaliteitsmanager: 28 respondenten
- Docent NT2: 99 respondenten
- Anders: 21 respondenten (o.a. docentopleider NT2, I-coach, inkoop digitale leermiddelen, inspecteur kwaliteitsonderwijs inburgering, trajectbegeleider)

Respondenten vulden per doelgroep de vragen in. Sommige respondenten vulden voor alle doelgroepen de vragen in, andere alleen de doelgroep(en) waar zij voor werken. Maar ook dan werden niet altijd alle vragen bij die doelgroep door de betreffende respondenten beantwoord. Voor de beantwoording van de onderzoeksvragen hebben we ons gebaseerd op de respons van de volgende aantallen respondenten;

<i>Doelgroepen</i>	<i>Totaal aantal respondenten</i>	<i>Totaal aantal respondenten die digitale leermiddelen inzetten</i>
Doelgroep 1	140	85
Doelgroep 2	114	88
Doelgroep 3	109	97
Doelgroep 4	103	85

Tabel 1: respondenten enquête over digitale leermiddelen

<i>Doelgroepen</i>	<i>Totaal aantal respondenten</i>	<i>Totaal aantal respondenten die online lessen inzetten</i>
Doelgroep 1	41	8
Doelgroep 2	37	10
Doelgroep 3	41	20
Doelgroep 4	33	27

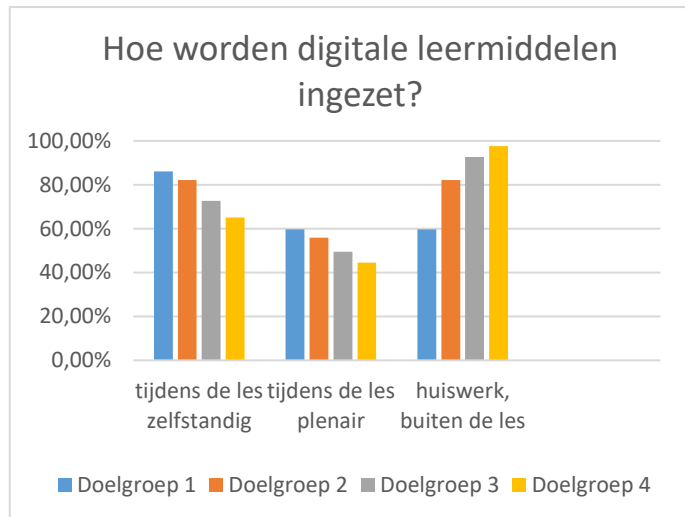
Tabel 2: respondenten enquête over online lessen

Onderzoeksvraag 1 en 2

In welke mate wordt er op dit moment gebruik gemaakt van online leren binnen inburgering en voorinburgering?

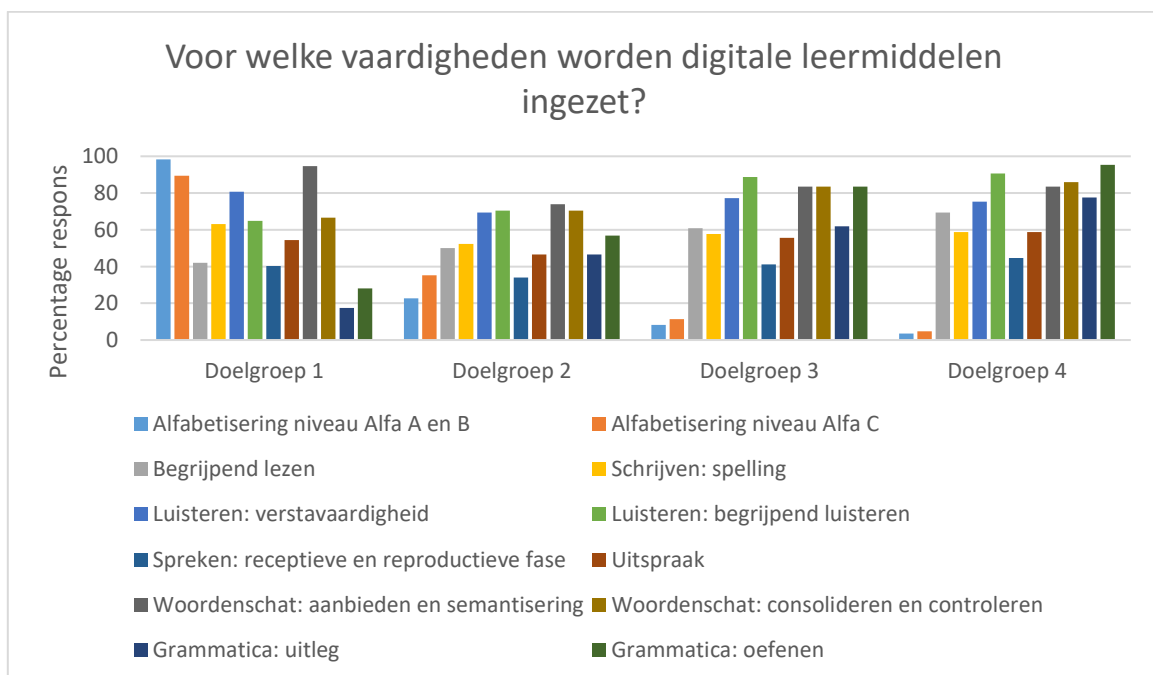
En welke groepen inburgeraars maken op dit moment gebruik van online leren?

Het blijkt gemeengoed te zijn om bij inburgeringsaanbod **digitale leermiddelen** in te zetten. Dit blijkt zowel uit de respons op de enquête als uit de input van de inspecteurs Toezicht in de Klas. De digitale leermiddelen worden zowel tijdens de les zelfstandig als plenair en als huiswerk ingezet. Tijdens de les wordt zelfstandig werken vaker gebruikt ten opzichte van plenair gebruik. Voor de doelgroepen 2, 3 en 4 geeft minimaal 80% van de respondenten aan digitale leermiddelen in te zetten (zie figuur 1) als huiswerk buiten de les. Voor doelgroep 1 is het ook nog een goede 60% (85 van de 140 respondenten). Minder dan 2% van de respondenten geeft aan geen digitale leermiddelen te gebruiken en daarbij geeft slechts één respondent een reden ('te ingewikkeld').

Figuur 1: resultaten inzet digitale leermiddelen

Voor de doelgroepen die sneller leren en meer onderwijservaring hebben, worden de digitale leermiddelen meer buiten de les als huiswerk ingezet, terwijl voor de doelgroepen 1 en 2 – met minder onderwijservaring en een langzamer leertempo – docenten en cursisten de digitale leermiddelen juist binnen de les (zowel plenair als zelfstandig) inzetten onder begeleiding van de docent, zoals weergegeven in figuur 1. We hebben niet bevraagd waarom deze verhouding zo ligt.

Figuur 2: resultaten inzet digitale leermiddelen

Voor doelgroep 1 worden digitale leermiddelen voornamelijk ingezet voor alfabetisering op de niveaus alfa A B en C voor het aanbieden en semantiseren van woordenschat en voor luisteren (zie figuur 2). Het minst benut worden digitale leermiddelen voor grammatica (uitleg en oefenen).

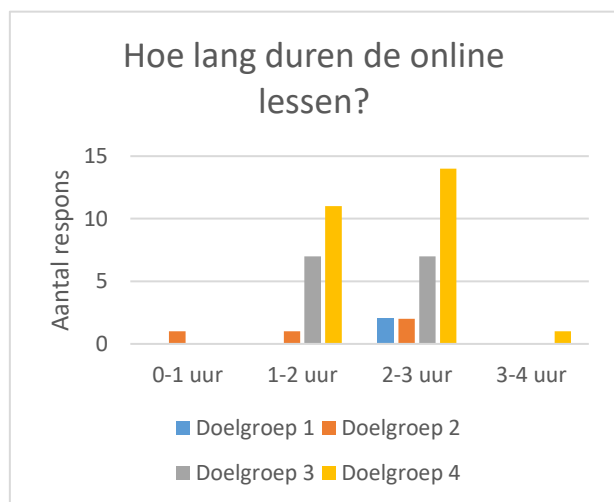
Zoals weergegeven in figuur 2, komt de inzet van digitale leermiddelen voor doelgroepen 2, 3 en 4 met elkaar overeen: met name luisteren (verstavaardigheid en begrijpend luisteren) en de vier stappen van woordenschatverwerving worden met behulp van digitale leermiddelen geoefend. Voor deze doelgroepen worden ook substantieel digitale leermiddelen gebruikt voor grammatica:

- Oefenen van grammatica: doelgroep 2: 59%, doelgroep 3: 84% en doelgroep 4: 95%.
- Uitleg van grammatica: doelgroep 2: 47%, doelgroep 3: 62% en doelgroep 4: 78%.

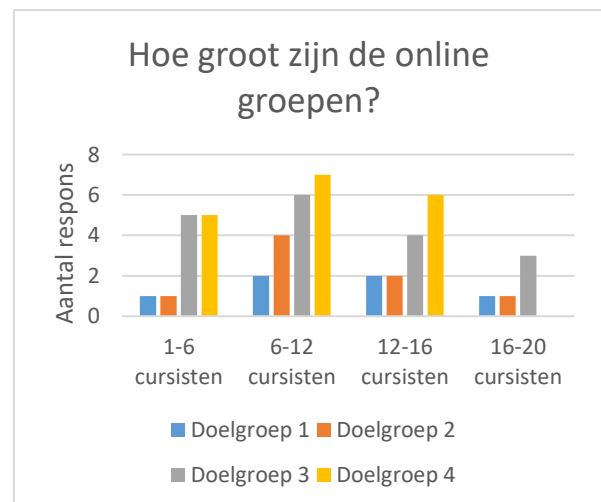
Ook oefenen deze drie doelgroepen begrijpend lezen, spelling en uitspraak met digitaal middelen bij meer dan 50% van de respondenten.

Online lessen worden veel minder ingezet dan digitale leermiddelen: 41 respondenten (N=191) geeft aan online lessen te verzorgen. 62 Respondenten heeft met 'nee' geantwoord op deze vraag en maar liefst 88 respondenten zijn na het enquêteonderdeel over digitale leermiddelen gestopt met het invullen van de enquête. Hieruit kunnen we concluderen dat docenten substantieel minder online lessen inzetten dan dat zijn digitale leermiddelen gebruiken. Voor de doelgroepen 1 en 2 is het aantal zelfs minimaal. Zie tabel 2 voor het totaaloverzicht van de aantallen en percentages respondenten die online lessen inzetten uitgesplitst per doelgroep. Daarbij moet aangetekend worden dat er ook respondenten zijn die meerdere doelgroepen online lesgeven. Er zijn 41 unieke respondenten die aangeven online lessen te verzorgen.

Online lessen duren in het algemeen tussen de 1 en de 3 uur, zoals weergegeven in figuur 3. Hier is geen verschil tussen de doelgroepen waar te nemen. Ook in groeps grootte komt geen grote variatie tussen de doelgroepen naar voren; zie figuur 4. De groeps grootte voor een online les ligt meestal tussen de 6 en 16 personen.

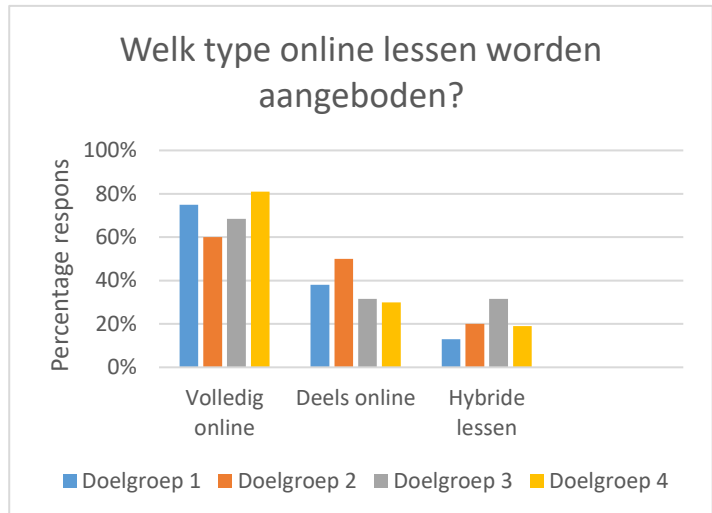
Figuur 3: resultaten duur van online lessen

Figuur 4: resultaten grootte van online lessen

Zoals eerder genoemd is er een kleine groep respondenten die online lessen verzorgt. Figuur 5 laat zien dat van die groep 60% tot 80% hun cursussen volledig online verzorgt. Voor alle doelgroepen geldt dat het aanbod met de combinatie van online en fysieke lessen of hybride lessen veel kleiner is.

Uit input van de inspecteurs van Toezicht in de Klas over online lessen (met name in coronatijd), blijkt dat docenten van doelgroep 1 voornamelijk gebruikmaakten van WhatsApp, bijvoorbeeld door te videobellen met cursisten. Inspecteurs geven aan dat dat meer was om het contact te onderhouden met de cursist dan daadwerkelijk een les aan te bieden. Daarnaast noemden de inspecteurs dat online lessen voor deze doelgroep veel begeleiding vragen van de docent en veelal niet efficiënt verlopen. Dit heeft onder andere te maken met de digitale vaardigheden van de cursist. Als cursisten niet kunnen inloggen, dan kunnen ze immers ook de les niet volgen.

Figuur 5: resultaten type online lessen

Voor doelgroep 3 en 4 zijn echte lessen geobserveerd door de inspecteurs. Zo noemt een inspecteur dat er een 'soepele switch' was tussen online en fysiek onderwijs. Docenten waren tevreden over hun onderwijs voor deze doelgroepen. Over de lessen voor doelgroep 4 zijn de inspecteurs het meest enthousiast. Er werd gebruik gemaakt van activerende en afwisselende vormen en er was interactie door break out rooms.

Onderzoeksvraag 3

Hoe kijken betrokken taaldocenten aan tegen online leren? Welke voor- en nadelen zien zij? Welke effecten zien zij op de leerprestaties en het leertempo? Voor welke inburgeraars heeft het in hun ogen meerwaarde? En welke randvoorwaarden zijn relevant?

De belangrijkste meerwaarde van de inzet van **digitale leermiddelen** ligt voor doelgroep 4 – snelle leerders met veel onderwijservaring – volgens het merendeel van de respondenten bij de zelfstandige voorbereiding op de les; zie tabel 3. Daardoor kan er in de lessen meer gefocust worden op elementen waar de groep en de docent voor nodig zijn. Bij de andere drie doelgroepen ligt de grootste meerwaarde volgens de respondenten bij het maatwerk. Cursisten kunnen in eigen tempo werken en net zo veel herhalen als voor hen nodig is. Het verwerven van studievaardigheden wordt voor alle doelgroepen ook als meerwaarde benoemd. In de resultaten ligt bij doelgroep 1 het accent iets anders. Tabel 3 hieronder laat zien dat volgens slechts 20% van de respondenten de voorbereiding van cursisten een meerwaarde is. Dat is een groot verschil met de percentages bij doelgroep 2, 3 en 4; die allen boven de 50% liggen.

doelgroep	1	2	3	4
Meerwaarde in maatwerk: cursisten kunnen in eigen tempo werken en net zo veel herhalen als voor hen nodig is.	50 (59%)	68 (77%)	76 (78%)	60 (71%)
Cursisten kunnen zelf veel voorbereiden (clips met grammatica-uitleg, woordjes leren, uitspraaktraining, luisterfragmenten) waardoor de lessen kunnen focussen op elementen waar de groep en de docent voor nodig zijn (flipping the classroom).	17 (20%)	51 (58%)	67 (69%)	66 (78%)
Cursisten verwerven er meer studievaardigheden door.	33 (39%)	54 (61%)	60 (62%)	49 (58%)

Tabel 3: respons (totaal aantal en percentage) enquête over meerwaarde van de inzet van digitale leermiddelen

Tabel 4 laat zien wat volgens de respondenten de belangrijkste meerwaarde is van **online lessen** ten opzichte van fysieke lessen, namelijk dat er geen reistijd is en zo mensen uit afgelegen plaatsen toch kunnen deelnemen aan een les. Voor alle doelgroepen noemen ze dit als grootste meerwaarde. Ook het praktische voordeel dat online lessen beter efficiënt zijn in te passen in avonden en weekenden wordt veel genoemd. Ook door meer dan de helft van de respondenten wordt het feit genoemd dat mensen die ziek zijn toch kunnen deelnemen aan een les als meerwaarde.

	Doelgroep 1	Doelgroep 2	Doelgroep 3	Doelgroep 4
<i>Mensen die ziek zijn, kunnen toch 'komen'.</i>	3 (38%)	4 (40%)	13 (65%)	17 (63%)
<i>Geen reistijd, cursisten woonachtig in afgelegen plaatsen kunnen toch passend aanbod krijgen.</i>	4 (50%)	7 (70%)	17 (85%)	25 (93%)
<i>Efficiënt in te passen in avonden en weekenden.</i>	4 (50%)	7 (70%)	15 (75%)	19 (70%)
<i>Cursisten verwerven er meer studievaardigheden door.</i>	4 (50%)	4 (40%)	8 (40%)	11 (41%)

Tabel 4: respons (totaal aantal en percentage) enquête over meerwaarde van het geven van online lessen

Volgens de respondenten is het belangrijkste aandachtspunt voor het geven van online lessen aan doelgroep 3 en 4 dat de docent voldoende digitale vaardigheden heeft; zie tabel 5. Alle doelgroepen achten het van belang om creatieve, activerende werkvormen in te zetten die online werken. Ook wordt genoemd dat docenten het moeten zien zitten om online les te geven. Dat is lang niet altijd het geval en geldt als een belangrijk aandachtspunt.

	Doelgroep 1	Doelgroep 2	Doelgroep 3	Doelgroep 4
<i>Je moet docenten hebben die het zien zitten, die enthousiast zijn.</i>	4 (50%)	6 (60%)	16 (80%)	23 (85%)
<i>Zorg dat je naast de online lessen ook (online of fysiek) voldoende een op een contact met cursisten hebt.</i>	1 (13%)	5 (50%)	11 (55%)	11 (41%)
<i>Docenten moeten de benodigde digitale vaardigheden hebben.</i>	4 (50%)	7 (70%)	18 (90%)	27 (100%)
<i>Docenten moeten creatief zijn in werkvormen die online goed passen voor activering van cursisten – dat is echt anders dan in een les.</i>	6 (75%)	7 (70%)	18 (90%)	25 (93%)

Tabel 5: respons (totaal aantal en percentage) enquête over aandachtspunten voor het geven van online lessen

Tot slot is gevraagd naar de belangrijkste randvoorwaarden; zie tabel 6. Goede faciliteiten voor de cursisten (wifi, laptop, etc.) worden door alle respondenten genoemd. Daarna worden voor alle doelgroepen goede digitale vaardigheden en bij online lessen ook *goede voorlichting* aan cursisten als belangrijkste randvoorwaarden genoemd. Twee derde van de respondenten vindt ook goede regels voor cameragebruik bij online lessen een belangrijke randvoorwaarde. De randvoorwaarden lijken voor alle doelgroepen hetzelfde te zijn. Respondenten kregen bij deze vraag de mogelijkheid om zelf randvoorwaarden toe te voegen. Daarbij zijn verschillende voorwaarden genoemd: o.a. een groepsgrootte van maximaal 10 cursisten, een docent die tot A2 niveau in de eigen taal van de cursist instructie kan geven, gemotiveerde cursisten, een fysieke uitleg over de apparatuur, lessen moeten live worden gevolgd en zelfredzaamheid van cursisten.

	Doelgroep 1	Doelgroep 2	Doelgroep 3	Doelgroep 4
<i>Goede voorlichting aan cursisten.</i>	4 (50%)	8 (80%)	14 (70%)	19 (70%)
<i>Goede regels voor camera gebruik.</i>	4 (50%)	5 (50%)	11 (55%)	17 (63%)
<i>Goede faciliteiten voor de cursisten (wifi, laptop).</i>	6 (75%)	8 (80%)	18 (90%)	26 (96%)
<i>Digitale vaardigheden.</i>	5 (63%)	7 (70%)	15 (75%)	25 (93%)

Tabel 6: respons (totaal aantal en percentage) enquête over randvoorwaarden voor het geven van online lessen

Waarom verzorg je geen online lessen?	Aantal keer ingevuld
Minder mogelijkheid tot interactie, werken in groepsverband en sociaal contact	16
Beleid: afspraken met gemeente, Blik Op Werk keurt online lessen niet goed	12
Cursisten willen geen online les volgen	10
Slechtere kwaliteit van het onderwijs	7
Docenten vinden online lesgeven niet leuk	5
Docenten zien geen noodzaak van online lesgeven (bv. genoeg docenten)	5
Cursisten hebben niet de middelen	3
Online lessen zijn lastig te organiseren	3
Docenten zien geen toekomst in online lessen	2
Cursisten wonen op het azc	1
(Gebrek aan) digitale vaardigheden van docenten	1
(Gebrek aan) digitale vaardigheden van cursisten	1
Totaal	66

Tabel 7: redenen voor het niet inzetten van online lessen

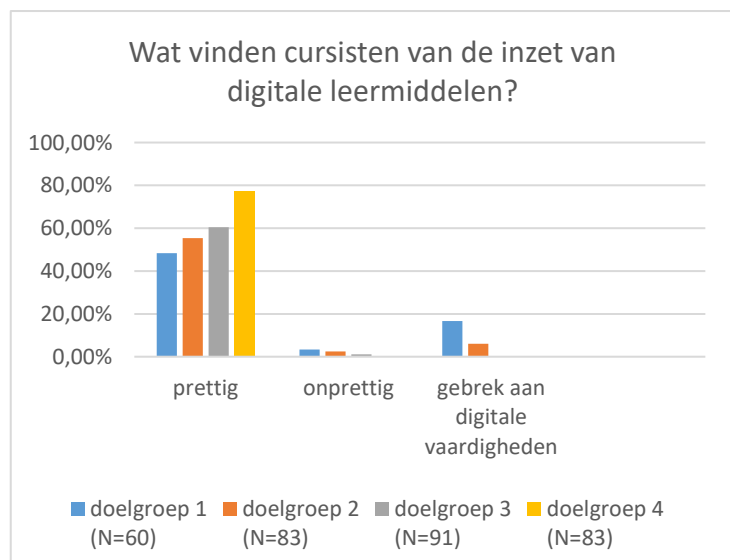
Tabel 7 laat de antwoorden zien op de vraag waarom respondenten geen online lessen inzetten. Door deze vraag krijgen we zicht op de nadelen van online lessen. De redenen zijn uiteenlopend, maar veelal gaat het erom dat zowel docenten als cursisten (van alle niveaus) het prettiger vinden om fysiek les te geven dan wel te krijgen. Argumenten als groepsvorming, interactie, plezier, persoonlijke benadering maar ook effectiviteit, efficiëntie en kwaliteit van het onderwijs worden genoemd. Uit de antwoorden komt ook het beeld naar voren dat financiering, afspraken bij de aanbesteding, regels van Blik op Werk over het meetellen van online lessen bij het aantal gevolgde lessen en andere contractuele afspraken een rol spelen bij de keuze om niet (teveel) online lessen aan te bieden. De vraag naar de redenen was in de enquête een open vraag. Het kan daarom dat een argument zoals 'Blik op Werk keurt de lessen niet goed' niet klopt met de daadwerkelijke wet- en regelgeving. Het zijn antwoorden die de respondenten zelf hebben ingevuld.

Onderzoeksvraag 4

Hoe ervaren verschillende groepen inburgeraars online leren?

In dit onderzoek zijn de cursisten niet persoonlijk bevraagd. In de enquête is aan de docenten gevraagd wat hun cursisten vinden van de inzet van digitale leermiddelen en online lessen.

Weinig respondenten antwoorden dat cursisten de inzet van **digitale leermiddelen** onprettig vinden; zie figuur 6. Naarmate de studievaardigheid en de grootte van de onderwijservaring stijgt, vinden cursisten de inzet van digitale leermiddelen volgens de respondenten prettig: 50% van de cursisten in doelgroep 1 naar een kleine 80% van doelgroep 4.

Figuur 6: resultaten mening inzet digitale leermiddelen

Doelgroep 1 en 2 vinden de digitale leermiddelen soms ‘ongemakkelijk door gebrek aan digitale vaardigheden’. Dat antwoord komt helemaal niet voor bij doelgroepen 3 en 4.

Naar de ervaring van de **online lessen** bij cursisten is dezelfde vraag gesteld; zie tabel 8. Wederom maken de docenten een inschatting van de ervaring van cursisten tijdens de online lessen. Het argument dat een online les prettig is qua reistijd wordt bij alle doelgroepen het meest als antwoord gegeven. Daarna volgt het argument dat het prettig is in verband met het gebrek aan kinderopvang; dit is ook voor alle doelgroepen hetzelfde. Bij doelgroep 3 en 4 zijn achtereenvolgens de redenen dat ze niet kunnen reizen door fysieke beperkingen en dat de cursisten online minder verlegen zijn om te spreken de belangrijkste antwoorden. Bij doelgroep 1 en 2 komt dit minder duidelijk naar voren.

In het algemeen zijn de cursisten die kiezen voor een online les ook positief over de online lessen (volgens de respondenten). De negatieve antwoordopties zoals ‘ongemakkelijk door gebrek aan digitale vaardigheden’ zijn maar weinig gegeven. Dit betekent dat de respondenten de inschatting maken dat deze argumenten bij hun cursisten niet van toepassing zijn.

doelgroep	1	2	3	4
<i>Ongemakkelijk door gebrek aan faciliteiten (wifi, laptop).</i>	0	0	3	2
<i>Ongemakkelijk door gebrek aan digitale vaardigheden.</i>	1	0	0	2
<i>Ongemakkelijk doordat via de camera les en privé door elkaar laten lopen.</i>	0	1	0	1
<i>Ongemakkelijk doordat er teveel ruis is in de privé situatie tijdens de les (kinderen, postpakketjes, enz.).</i>	1	1	4	4
<i>Ongemakkelijk doordat de cursisten minder makkelijk durven te spreken online.</i>	0	1	0	1
<i>Neutraal, ze accepteren het gewoon.</i>	1	3	4	7
<i>Prettig omdat het efficiënt is qua reistijd, lestijd.</i>	4	4	15	25
<i>Prettig in verband met het gebrek aan kinderopvang.</i>	2	3	10	13
<i>Prettig omdat ze door fysieke beperkingen niet kunnen reizen.</i>	2	1	8	10
<i>Prettig omdat ze minder verlegen zijn om te spreken in een online les, het is wat anoniemer.</i>	1	2	5	8

Tabel 8: respons (totaal aantal keer geantwoord) enquête over ervaringen van online cursisten

Omdat het aantal respondenten voor dit deel van de enquête laag is, is het moeilijk om hier conclusies over te trekken. Bij de doelgroepen 3 en 4 – waarbij het aantal respondenten iets hoger lag dan bij doelgroepen 1 en 2 – lijken de redenen over reistijd en kinderopvang een voordeel te zijn.

Casus: Digitale leermiddelen en online leren in de voorinburgering.

In het kader van dit onderzoek hebben we gesproken met drie NT2-docenten van COA, twee docenten in Zwolle en een docent in Amsterdam.

Inzet van online lessen

Tijdens de coronaperiode maakten de docenten wel gebruik van online lessen, deze duurden maximaal een uur en waren individueel, via bijvoorbeeld WhatsApp. Alle docenten gaven aan direct weer terug te zijn gegaan naar fysiek onderwijs zodra dat weer mogelijk was.

Inzet van digitale leermiddelen

Bij het COA in Zwolle worden cursisten op basis van de leerbaarheidstoets, taalvaardigheid, geletterdheid en studievoordigheden ingedeeld in twee groepen: de alfa-groep en de groep die met TaalCompleet aan de slag gaat. Bij de alfa-groep wordt geen gebruik gemaakt van digitale leermiddelen, maar bij de andere groep wel, in de vorm van een online omgeving bij de methode. COA-docenten maken gebruik van digitale leermiddelen in de les, dit is met name de online omgeving van een lesmethode.

Een van de docenten zet ook luisterfragmenten van NOS of YouTube-video's in tijdens de les. Deze worden meestal plenair ingezet gevolgd door een gesprek in groepjes. De online omgeving van een lesmethode leent zich voor het oefenen van verschillende deelvaardigheden van taalvaardigheid: de cursisten kunnen oefeningen maken en feedback krijgen. In de omgeving kan spreek- en gespreksvaardigheid niet worden getraind en wordt er geen feedback gegeven op uitspraak. Twee docenten geven aan de online omgeving alleen in te zetten als huiswerk. De cursisten krijgen zo de kans om de lesstof te herhalen en te verwerken. De docenten geven echter aan dat ze weinig zicht hebben op de mate waarin gebruik wordt gemaakt van de online omgeving.

Alle docenten geven aan dat werken met digitale leermiddelen met name een mogelijkheid biedt om receptieve vaardigheden te oefenen. Deze docenten besteden aan het begin van de cursus tijd aan de uitleg van de online omgeving en laten daarnaast elke les zien hoe de cursisten bij de juiste oefeningen moeten komen. Tijdens de les wordt vooral op spreekvaardigheid ingezet, met name de uitwisseling lijkt essentieel voor de leerders. Deze vaardigheid vinden de cursisten dan vaak ook moeilijk, maar wel belangrijk. Cursisten zijn soms al gestart met het leren van Nederlands door YouTube-video's te kijken, maar dan komt ook spreekvaardigheid niet aan bod. Door spreekvaardigheid in de les te oefenen creëer je meer interactie en verbondenheid tussen de cursisten, de docenten lijken dit belangrijk te vinden. De cursisten bij de docent in Amsterdam krijgen een half uur per les om zelfstandig aan de online omgeving te werken, de online omgeving wordt thuis niet gebruikt. De cursisten geven bij deze docent echter aan dat ze liever minder in de online omgeving werkten en meer aandacht wilden besteden aan spreekvaardigheid in de les. Bij de andere twee docenten wordt in de online omgeving vooral veel gewerkt aan lezen en luisteren, in de lessen wordt bijna alleen maar aandacht besteed aan spreken en gespreksvaardigheid.

De meerwaarde van het gebruik van digitale leermiddelen lijkt vooral extra herhaling, het verwerken van de lesstof en het werken in eigen tempo te zijn. Een docent noemt echter ook dat werken met een online omgeving ook kan helpen de digitale vaardigheden van de (alfa-)cursist te verbeteren. Deze vaardigheden lijken essentieel om goed te kunnen participeren.

Alle docenten noemen dat de randvoorwaarden in ieder geval in orde moeten zijn wil online leren functioneren. Voorbeelden zijn goede wifi, (stille) werkruimtes maar ook goede mobiele versies van de online omgeving.

Hoofdstuk 4 Deskresearch

In dit hoofdstuk kijken we naar de wetenschappelijke inzichten en ervaringen van omliggende landen en andere, verwante, onderwijsdomeinen met online leren. Hieronder verzamelen we per onderzoeksvraag de informatie, onderaan het hoofdstuk geven we een overzicht van de bevindingen.

Onderzoeksvraag 5

Welke (Nederlandse) wetenschappelijke inzichten zijn er over online leren bij taalverwerving? Meer specifiek: wat werkt en wat werkt niet, voor wie, waarom en onder welke omstandigheden?

Voor de overzichtelijkheid delen we de beantwoording van de vraag op in een aantal subonderdelen waar de vraag betrekking op heeft, te weten: *online lessen, digitale leermiddelen, cursisten, docent en didactisch handelen van de docent.*

Online lessen

Schipper (2020) concludeerde dat een combinatie van **synchroon en niet-synchroon** onderwijs goed met elkaar kan worden gecombineerd. Het aanbieden van een niet-synchroon online omgeving kan zowel vervangend als aanvullend werken (Schiepers & Van Nuffel, 2020). Studenten geven ook de voorkeur aan een vorm van **blended** onderwijs, waarbij lessen op locatie met een groep worden afgewisseld met online lessen (Stevens et al., 2020). Schiepers & van Nuffel (2020) concluderen dat **flexibiliteit** de grootste meerwaarde is van *blended* onderwijs. Cursisten kunnen de cursussen gemakkelijker **combineren met hun dagelijkse leven** omdat ze **geen reistijd** hebben. Karttunen & Juusola (2019) concluderen dat (in Finland) online-onderwijs een uitkomst biedt om **dunbevolkte regio's** te bedienen.

Goede ICT-randvoorwaarden zijn van belang, zoals een goede wifi en een werkend programma (Sluijsmans et al., 2020; De Bruin-Smolders & Prinsen, 2020). Docenten en studenten moeten genoeg **ICT-ondersteuning** krijgen om de les goed te laten verlopen. Dat blijkt uit diverse onderzoeken uit Finland (Karttunen & Juusola, 2019), Australië (English Australia, 2022), België (Jehoul et al., 2022).

Uit meerdere onderzoeken blijkt dat **een heldere structuur binnen de online les** nodig is om de les goed te laten verlopen (Sluijsmans et al., 2020; Schipper, 2020; Stevens et al., 2020). Een heldere structuur biedt zowel studenten als docenten houvast. Volgens de Jong (2022) bevordert ook het **expliciteren van didactische keuzes** het online leren. De Jong (2022) noemt ook dat een **gestructureerde cursusopzet** belangrijk is. De Bruin-Smolders en Prinsen (2020) concluderen dat **interactie** een succesfactor is voor effectief *blended* onderwijs. De meerwaarde van interactie is volgens deze onderzoekers met name dat studenten van gedachten kunnen wisselen over de aangeboden lesstof. Uit onderzoek naar de ervaringen van docenten in het hoger onderwijs met online lessen gedurende de pandemie bleken docenten overwegend negatief over het aanbieden van online lessen (Stevens et al., 2020). Ze ervoeren namelijk **meer stress en meer werkdruk** dan tijdens regulier onderwijs.

MOOC's (*massive open online courses*¹) lijken dankzij ICT de mogelijkheden te bieden aan o.a. vluchtelingen om met de taal aan de slag te gaan (AbuJarour, 2022). MOOC's zorgen namelijk voor

¹ Een *massive open online course* (MOOC) is een cursus, ingericht op massale deelname, waarbij het cursusmateriaal wordt verspreid over het web^[1] en de deelnemers dus niet aan een locatie gebonden zijn.^[2] Naast traditionele studiematerialen, zoals tekst, video's en cases biedt deze vorm van onderwijs ook de mogelijkheid tot digitale interactie tussen studenten, docenten en assistenten, door middel van discussieplatforms. MOOC's worden veelal ingezet door universiteiten en voor hoogopgeleiden. De

gemakkelijke toegang tot educatie mede doordat ze ook functioneel zijn op smartphones (McAuley et al., 2010). MOOC's bieden ook mogelijkheden om op **grote schaal** cursussen aan te bieden. AbuJarour en Krasnova (2017) concluderen dat er meerdere redenen zijn voor vluchtelingen om met een open cursus aan de slag te gaan, bijvoorbeeld dat ze **niet 'afgeleid' raken** door andere cursisten en dat er veel mogelijkheden zijn om te **oefenen en herhalen**. Daarnaast is ook **flexibiliteit** een voordeel. Statushouders hebben vaak veel aan hun hoofd en dragen zorg voor hun kinderen.

Amalia et al. (2021) hebben de effectiviteit van een MOOC voor tweedetaalverwerving onderzocht. Zij geven aan dat studenten **interactie met een docent** gedurende het leerproces met de MOOC belangrijk vindt. Arnbjörnsdóttir et al. (2020) noemt dat een risico van MOOC's **voortijdige uitval** is. Motivatie, cursusontwerp en didactiek (instructie) zijn de voornaamste redenen. Als er echter veel ruimte is voor interactie, lijken meer studenten de cursus wel af te ronden (Amalia et al., 2021). De MOOC's moeten dan ook **passende en gevarieerde werkvormen** bieden die niet zijn gebaseerd op een lesmethode die fysiek gegeven wordt. De motivatie voor een MOOC lijkt bij oudere leerders (55+) hoger te liggen dan bij jongere leerders, concluderen Mac Lochlainn et al. (2021). Volgens Amalia et al. (2021) moet daarnaast de **inhoud up-to-date** zijn en moet de MOOC er aantrekkelijk en gebruiksvriendelijk uit zien wil deze succesvol zijn. Daarnaast lijken ook **verplichte deadlines** en aanwezigheid indicatoren te zijn voor succes. Factoren die een drempel kunnen vormen bij online onderwijs in de vorm van een MOOC zijn dat de deelnemers **digitaalvaardig** moeten zijn en dat er aan **praktische randvoorwaarden** voldaan moet worden, zoals goede wifi en een ruimte waar de taalleerder kan leren.

Digitale leermiddelen

Organisaties moeten bewust stilstaan bij de **keuze voor digitale leermiddelen**. Het is, zeker voor laaggeletterde cursisten, aan te raden om uit te gaan van applicaties waar ze al gebruik van maken of die gebruiksvriendelijk en laagdrempelig zijn (Schiepers et al., 2016). Denk bijvoorbeeld aan WhatsApp of sociale media (Schiepers & Van Nuffel, 2020).

In Duitsland en Finland is onderzoek gedaan naar het gebruik van ICT bij volwassen vluchtelingen (AbuJarour & Krasnova, 2018; Tammelin-Laine, & Vaarala (2020)). In deze landen wordt veel gebruik gemaakt van de smartphone. Tammelin-Laine & Vaarala (2020) concluderen dat analfabete taalleerders in Finland hun telefoon niet alleen vaker gebruiken maar ook prefereren ten opzichte van een computer. Als het gaat om het materiaal geven vluchtelingen de voorkeur aan **audio- en videomateriaal**. Dit leent zich namelijk goed voor uitleg. Taalleerders geven aan dat ze ondersteuning met bijvoorbeeld Google translate als prettig ervaren (AbuJarour & Krasnova, 2018).

Schiepers et al. (2016) onderzocht in België hoe online lesmateriaal eruit moet komen te zien. De volgende aspecten bleken belangrijk te zijn voor een optimale leeropbrengst. Allereerst moet het (taal)aanbod oftewel **de input** op de online omgeving aansluiten bij de leefwereld. De input moet daarnaast functioneel van aard zijn, dat wil zeggen de cursist moet de taaltaken ook tegen kunnen komen in het dagelijks leven.

Cursisten

Online lessen vragen bij cursisten om een aantal vaardigheden; in de eerste plaats **zelfregulerende vaardigheden**. Deze vaardigheden zijn belangrijk voor de taalleerder om zichzelf te motiveren, te plannen en de leeromgeving effectief in te richten (Vanslambrouck et al., 2018; Van Laer et al.,

Rijksuniversiteit Groningen heeft een MOOC ontwikkeld voor hoogopgeleiden om in drie weken basisniveau Nederlands te leren. Bron: Wikipedia.

2018). Dit laatste, het inrichten van een effectieve leeromgeving, vormt een extra uitdaging voor cursisten die in armoede leven (Jehoul et al., 2022).

Online les vraagt om meer zelfstandigheid dan les op locatie (De Bruin-Smolders & Prinsen, 2020). Voldoende **digitale vaardigheden** zijn ook van belang en kunnen – vooral bij laaggeletterden – een drempel zijn. Vaske (n.b.) stelt dat je juist bij laaggeletterde leerders moet inzetten op het verwerven van digitale vaardigheden. Het is voor organisaties dan ook belangrijk om de cursisten te ondersteunen in bijvoorbeeld het inloggen in de omgeving. Een groot voordeel van werken met een online omgeving is dat cursisten de kans krijgen om te werken aan hun **digitale vaardigheden naast hun taalvaardigheid** (Schiepers & Van Nuffel, 2020).

Bij onderzoek gedurende de pandemie ervaarden docenten ook bij de studenten weerstand bij volledig online lessen: een verminderde motivatie en betrokkenheid, volgens docenten door gebrek aan samenwerkend leren (Schipper 2020). In ander onderzoek (Stevens et al., 2020) gaven studenten aan met name (**sociale**) **interactie** te missen over zowel informele onderwerpen als over de lesstof. Studenten (van hoger onderwijs) geven in meerdere onderzoeken aan dat de **studiebelasting** hoger is (Sluijsmans et al., 2020; De Bruin-Smolders & Prinsen, 2020).

Docent

Ook de **digitale vaardigheden van docenten** lijken een rol te spelen in verschillende landen (Jehoul et al. 2022; English Australia, 2022). De digitale vaardigheden van docenten worden als grote drempel gezien voor een online curriculum aan volwassenen in Vlaanderen (Jehoul et al., 2022). Als de docent niet vaardig genoeg is met digitale programma's heeft dat effect op zowel de motivatie van de studenten als op de leeropbrengst (De Bruin-Smolders & Prinsen, 2020).

Leeftijd speelt hier een rol in. Lucena et al. (2019) stellen dat oudere docenten minder digitaalvaardig zijn dan jongere docenten, simpelweg omdat ze minder gebruik maken van digitaal onderwijs. Hämäläinen et al. (2021) schrijven ook dat oudere docenten in Finland zich **minder competent voelen** om digitaal onderwijs uit te voeren.

Didactisch handelen van de docent

Goede didactiek lijkt bij afstandsonderwijs nog belangrijker te zijn dan bij regulier onderwijs (Sluijsmans et al., 2020). **Interactie en toepassing** zorgen voor het actief verwerven van de taal. English Australia (2022) erkent dit belang en concludeert dan ook dat de nadruk op interactie leggen nog belangrijker is dan in fysieke lessen. Een van de uitdagingen van *blended* onderwijs is de mate van interactie tijdens de les (Jehoul et al., 2020). Het is daarom belangrijk om er bij het ontwerpen van taken te denken aan taken die interactie uitlokken tijdens de les (Schiepers & van Nuffel, 2020). Met name voor laaggeletterde taalleerders is 'echte' interactie belangrijk. (Li et al., 2018).

De docent moet een actieve rol spelen bij de online omgeving (Schiepers & van Nuffel, 2020) en in het bouwen van een **sociale (online) community** waardoor juist meer interactie kan ontstaan, bijvoorbeeld door ook in te zetten op interactiemomenten buiten de les. Het creëren van een **groepsgevoel** kan een belangrijke toevoeging zijn (Schiepers & van Nuffel, 2020; English Australia, 2022). Als de deelnemers een groepsgevoel hebben zullen ze gemotiveerder zijn om deel te nemen. De onderzoekers stellen dat de docent met name in het begin van de cursus moet inzetten op het bouwen van een community.

Belangrijke punten in verschillende onderzoeken (de Bruin-Smolders & Prinsen, 2021; de Jong, 2022; Stevens et al., 2020) zijn dat het bij online lessen fijn is om studenten te **activeren** met (voorbereidende) opdrachten, bijvoorbeeld door *flipping the classroom* toe te passen, (de Bruin-Smolders & Prinsen, 2020) en om te zorgen voor **verschillende werkvormen**. Wisselen en variëren in

werkvormen zorgt voor een ‘fun factor’, waardoor studenten betrokken blijven bij de les. Schipper (2020) noemt bijvoorbeeld de **afwisseling** tussen plenaire werkvormen, zelfstandig werken en werken in groepjes, maar ook het experimenteren met verschillende **tools**. Werken in groepjes kan zowel tijdens de les als buiten de les. De Bruin-Smolters en Prinsen (2020) noemen bijvoorbeeld dat het effectief kan zijn om studenten een **groepsopdracht** mee te geven waar cursisten buiten de les online aan werken (asynchroon). Daarnaast geeft English Australia (2022) ook aan dat ze er tegenaanlopen dat de **motivatie en betrokkenheid** van studenten lager ligt dan bij fysiek onderwijs. Daarom zitten er in de online lessen van English Australia (2022) niet-talige activiteiten die de betrokkenheid en concentratie van de groep langer kunnen vasthouden.

Een succesfactor voor online onderwijs lijkt verder **feedback op maat** te zijn (Stevens et al., 2020; de Bruin-Smolters & Prinsen, 2020). Individuele feedback van de docent (of van medestudenten) op de uitingen van de studenten is een middel om studenten aan de les te binden en studenten voelen zich verantwoordelijk om taken uit te voeren. Naast individuele feedback concludeert de Jong (2022) ook dat **formatief evalueren**² van belang is bij het aanbieden van online cursussen. Studenten leren dan namelijk te reflecteren op wat zij hebben geleerd, wat het leren weer vergemakkelijkt.

Onderzoeksvraag 6

Wat kunnen we leren van omliggende landen die afstandsonderwijs en online leren inzetten voor nieuwkomers?

In het tijdsbestek van dit onderzoek hebben we niet preciezer dan hierboven kunnen achterhalen wat er precies gebeurt op het gebied van online leren in de omringende landen en wat we daarvan kunnen leren. Met name wat betreft de inzet van online lessen hebben we een onvoldoende beeld. De indruk is dat de inzet van digitale leermiddelen vergelijkbaar is met de situatie in Nederland. Met behulp van OpenAI is wel gekeken naar de situatie in Duitsland, Australië en Finland³. Dat wordt in deze paragraaf toegelicht. Daaruit komt het beeld naar voren dat de stand van zaken aldaar overeenkomst met die in Nederland. Er is meer inspanning nodig om de werkelijke situatie te kunnen vaststellen, hetgeen dan ook onze aanbeveling is (zie hoofdstuk 6).

Onderzoeksvraag 7

Wat werkt in andere onderwijsdomeinen zoals vreemde talen voor volwassenen door particuliere aanbieders, NT2 en moderne vreemde talen in het vo en NT2 in het po?

Ook voor deze vraag onderscheiden we een aantal subonderdelen waar de vraag betrekking op heeft: wat werkt op het gebied van *organisatie, online lessen, digitale leermiddelen en didactisch handelen van de docent?*

² Formatief evalueren omvat alle activiteiten van docenten en leerders om de leeractiviteiten van leerders in kaart te brengen, te interpreteren en te gebruiken om betere beslissingen te nemen over vervolgstappen. Het gaat hier om alle kwantitatieve en kwalitatieve informatie die docenten verzamelen. Dus informatie uit traditionele toetsen, (digitale) quizen, portfolio's, presentaties en zelf- en peer-evaluaties. Formatief evalueren heeft als doel om leerders inzicht te geven in hun eigen leerproces, hun motivatie te bevorderen en meer onderwijs op maat te realiseren. Feedback geven en krijgen is een essentieel onderdeel van succesvolle formatieve evaluatie. Bron: Kennisrotonde.nl

³ We hebben in de basis gekeken naar omliggende landen. Voor België hadden we literatuur waaruit bleek dat er niet veel anders was dan in Nederland. Voor Duitsland konden we niets vinden, dus hebben we het met AI gedaan. Voor Finland en Australië vermoedden we dat door het uitgestrekte land en de lage bevolkingsdichtheid daar mogelijke oplossingen in online leren zijn gezocht.

Organisatie

Cursist

Online leren vereist **zelfregulerende vaardigheden**, zoals motivatie en discipline. Uit de literatuurstudie van Kempen et al. (2013) komt naar voren dat volwassenen meer zelfsturend worden en meer controle krijgen over de inhoud van de lesstof wanneer ICT gebruikt wordt (Schofield & Davidson, 2003; Kessler, 2009; Alm, 2009). Zelfsturende leerlingen bereiken een grotere mate van autonomie en dit heeft een positieve invloed op de perceptie, het taalbewustzijn en de ontwikkeling van leerlingen. De Paepe et al. (2018) concluderen dat zelfregulerende vaardigheden in mindere mate aanwezig zijn bij **laaggeletterde cursisten**.

Uit de *Monitor hybride onderwijs in het vo* (Smeets, 2021) blijkt dat effectief online-onderwijs echt **maatwerk** moet zijn. In de periode medio maart tot de zomervakantie 2020, het begin van de periode waarin voor het onderwijs coronamaatregelen van kracht waren, is deze monitor uitgevoerd. Belangrijke positieve factoren voor de motivatie van leerlingen zijn: **een les waarin de leerling actief deelneemt, hulp en toezicht van de ouders op het schoolwerk en een leeromgeving waar met rust en regelmaat aan school gewerkt kan worden**. Bijna de helft van de leerlingen geeft aan bepaalde zelfstandige activiteiten – zoals oefeningen of toetsen maken op de computer – ook in de toekomst liever thuis te blijven doen.

Docent

Docenten lijken een negatief beeld te hebben over het verzorgen van online lessen. Docenten zijn niet overtuigd van de leeropbrengst van online lessen ten opzichte van fysieke lessen. (De Paepe et al., 2018). Uit onderzoek van DUO (2020) bleek ook dat docenten liever niet online les gaven, vanwege de digitale vaardigheden waar het om vraagt en omdat het zicht op de ontwikkeling van de leerling minder is, aangezien er minder contact is met de leerlingen.

Online lessen

PO

Tijdens de coronaperiode werden docenten gedwongen om afstandsonderwijs aan te bieden, onder meer in het basisonderwijs. Kennisnet en de PO-raad hebben de *Monitor hybride onderwijs* in het leven geroepen. Docenten, schoolleiders, ouders en leerlingen werden bevraagd over hun ervaringen met afstandsonderwijs (Stichting Kennisnet, 2022). De plotselinge omslag naar online-onderwijs heeft geresulteerd in een aantal aspecten die de leerlingen liever online zouden willen blijven doen in plaats van tijdens de fysieke les: oefenen op de computer, zelfstandig werken (aan bijvoorbeeld de weektaak) en het **maken van opdrachten**. Docenten gaven ook aan dat ze vaker met elementen van online-onderwijs aan de slag willen gaan omdat deze voordelen hadden ten opzichte van het reguliere onderwijs. Docenten willen bijvoorbeeld online werken inzetten voor als aanvullende rol, bijvoorbeeld om te differentiëren en vanwege het bieden van extra instructie en feedback. Docenten geven er de voorkeur aan om niet online les te geven. De voornaamste redenen hiervoor zijn digitale vaardigheid en **zicht op de leerling**. Deze uitkomst kwam ook uit eerder onderzoek naar voren (DUO, 2020). Docenten gaven aan dat ze weinig contact hadden met de leerling en daardoor niet altijd zicht hadden op de ontwikkeling van de leerling.

ISK

ITTA heeft gesproken met docenten op de ISK (Internationale schakelklas/vo) gedurende de coronaperiode. Uit de gesprekken met de docenten waren enkele trends te herkennen in de aanpak op de school. Een van de trends is een **vast moment voor instructie en vragen**. Op deze manier bleven de leerlingen in het vizier van de docent en/of mentor en wisten de leerlingen op welk tijdstip ze

(online) terecht konden voor instructie. Daarnaast boden scholen ook een vragenuurtje aan op een vast moment. Doordat dit een vast moment was, wisten leerlingen wanneer dit was en konden ze hier gemakkelijker gebruik van maken. Naast de instructiemomenten boden docenten ook **individuele contactmomenten** met leerlingen aan. Tijdens de individuele gesprekken werden met name dagelijkse zaken besproken over school: het huiswerk en de planning maar ook over de situatie thuis en het welzijn van de leerlingen. Als derde gaven docenten aan dat het goed werkt om de leerlingen in **kleine groepjes** te laten overleggen over bijvoorbeeld het huiswerk. Dit gaf leerlingen de kans om elkaar te spreken en ervaringen uit te wisselen. De docenten zetten **mobiele telefoons** in om het contact met de leerling te behouden of te bewerkstelligen. Leerlingen konden bijvoorbeeld vragen stellen via de telefoon (voor alfaleerlingen) of een foto sturen van het huiswerk als de leerling iets niet begreep. Leerlingen ervaarden deze manier van contact houden als prettig.

In het kader van dit onderzoek heeft ITTA een interview afgenomen met een ISK-docent. De docent vertelde dat de ISK waarop zij werkzaam is, zodra het weer mogelijk was na corona, online lessen hebben afgeschaft. Te veel leerlingen kwamen niet mee doordat ze niet konden inloggen. Daarnaast speelde ook het gebrek aan motivatie tijdens online lessen een rol, het was voor de pubers op de ISK gemakkelijker om weg te blijven van de les.

Moderne vreemde talen

Nielson en González-Lloret (2010) noemen als voordeel van het gebruik van internet dat er veel **authentiek materiaal** ('echt' materiaal uit het dagelijks leven, denk aan flyers, brochures, kranten, boeken, social media, video's van internet, televisieprogramma's enz.), **in tegenstelling tot online beschikbaar** is wat voor cursisten gemakkelijk toegankelijk is. Een voorbeeld dat genoemd wordt is het gebruik van spraakberichten. Als succesfactor noemen zij **technische ondersteuning en toegang** binnen het materiaal. Volgens Alam et al. (2022) is het essentieel dat docenten de **juiste digitale en organisatorische vaardigheden** bezitten om de les te kunnen verzorgen en daarnaast ook genoeg kennis hebben van de digitale leermiddelen. Corda et al. (2012) onderzochten specifiek de mogelijkheden om ICT in te zetten in het spreekvaardigheidsonderwijs binnen het moderne vreemdetalenonderwijs. Een belangrijk positief resultaat is de mogelijkheid tot het **asynchroon aanbieden van digitale spreekopdrachten**. Daardoor oefenen leerlingen buiten de klas vaker met spreekvaardigheid en wordt het autonoom leren bevorderd.

Een nadeel van online lessen is dat het **creëren van een community** onder studenten moeilijker is (De Paepe et al., 2018; Nielson & González-Lloret, 2010). Dit lijkt echter wel essentieel te zijn. Studenten voelen zich namelijk minder gebonden aan de klas. Wat werkt bij het creëren van een dergelijke community is om **de lessen verplicht te maken** (en de aanwezigheid bij te houden) en dat de docent actief is, wat mogelijkheden geeft om te communiceren en individuele feedback te geven (De Paepe et al., 2018; Nielson & González-Lloret, 2010). Docenten geven echter aan dat dit geen gemakkelijke taak is. Interactiemomenten en interpersoonlijk contact kunnen helpen om een community op te bouwen.

Het voordeel van hybride onderwijs aan volwassenen is dat je zowel mensen aantrekt die liever thuis een les volgen als mensen die liever in een klas zitten. Je komt dus meer cursisten tegemoet. Daarnaast moet hybride onderwijs aan een aantal eisen voldoen wil het effectief zijn voor alle leerders: de lesduur moet niet te lang zijn, omdat deze vorm van onderwijs veel energie vraagt van docent en student.

Digitale leermiddelen

PO

In het primair onderwijs wordt veel gebruik gemaakt van digitale leermiddelen. Deze zijn in 80% van de gevallen vaak afkomstig uit de lesmethodes. Methodeonafhankelijke leermiddelen worden met

name ingezet als mogelijkheid om de leerlingen extra te laten oefenen met de leerstof. Docenten zetten vaak digitale leermiddelen in om zowel samenwerkend leren als zelfstandig leren te stimuleren (SLO, 2016). NRO heeft een handreiking geschreven over welke digitale leermiddelen effectief zijn en voor welke deelvaardigheid (Wentink, 2012). In dit onderzoek gaan we enkel in op de effectiviteit van leermiddelen waarbij de doelgroep NT2-leerlingen waren. Digitale leermiddelen lijken vooral effectief te zijn als het gaat om de **woordenschatontwikkeling**, zowel de receptieve als de productieve woordenschatontwikkeling. Onderzoekers concludeerden bijvoorbeeld dat de woordenschat van NT2-kleuters vergroot wordt door de inzet van digitale prentenboeken met animaties (Verhallen & Bus, 2010; Segers, 2003). Daarnaast zorgden digitale prentenboeken ook voor een beter verhaalbegrip. Deze leeropbrengst werd echter alleen behaald als de input ten minste vier keer gepresenteerd werd. Diverse onderzoekers concludeerden hetzelfde over het softwareprogramma 'De schatkist en de muis': de woordenschatontwikkeling van de NT2-kleuters nam toe (Segers et al., 2001; Segers & Mommers, 2004). Jonge leerlingen zijn door dergelijke softwareprogramma's in staat om zelfstandig hun woordenschat uit te breiden. Succesfactoren hierin zijn met name de mogelijkheid tot interactie en feedback (Wentink, 2012). Educatieve software kan ook bijdragen aan het fonemisch bewustzijn zoals **rijmen en letterkennis** (Segers & Verhoeven, 2005). Naast programma's die expliciet bedoeld zijn voor woordenschatontwikkeling kunnen ook games helpend zijn om woorden te leren. Het spelelement zorgt er daarnaast voor dat leerders gemotiveerd blijven (Wentink, 2012).

Docenten gaven ook aan dat ze vaker met elementen van online-onderwijs aan de slag willen gaan omdat deze voordelen hadden ten opzichte van het reguliere onderwijs. Docenten willen bijvoorbeeld online werken inzetten voor extra oefening, mogelijkheden om te differentiëren en het bieden van extra instructie en feedback. De online omgeving zou dus vooral een aanvullende rol hebben (Stichting Kennisnet, 2022).

VO

Er zijn verschillende onderzoeken gedaan over ICT en het moderne vreemdetalenonderwijs in Nederland in het vo. Corda en Westhoff (2010) noemen een belangrijk inzicht dat ICT geen vijand is, maar ook geen directe bondgenoot van de taaldocent. Ze concluderen dat de manier waarop het materiaal wordt ingezet de belangrijkste factor is voor de effectiviteit van het materiaal. De onderzoekers noemen hierbij de criteria LIEF en Attractief. Dit staat voor: **Levensecht, Inhoudsgericht, Efficiënt, Functioneel en Attractief** in de zin dat het materiaal aansluit bij de belangstellingswereld van de leerlingen. Als aan al deze criteria wordt voldaan kan digitaal lesmateriaal een meerwaarde hebben. Kempen et al. (2013) sluiten hierop aan en stellen dat ICT het meeste effect heeft als het **geïntegreerd is in de dagelijkse lespraktijk** (*integrated CALL – integrated computer assisted language learning*) en dus **aansluit bij de belevingswereld van de leerlingen**.

Van Kempen, Pieters en Voogt (2013) stellen dat het gebruik van een computer positieve effecten kan hebben bij het leren van een vreemde taal als **leermiddel** (Warschauer & Healey, 1998). Hiermee wordt bedoeld dat de inzet van een computer dient als tutor en *tool*. De computer biedt ook toegang tot **authentieke materialen** (Ghasemi, Hashemi & Bardine, 2011; van Kempen, Pieters & Voogt, 2013). Sundqvist en Wikström (2019) laten zien dat **gamen** een positief effect kan hebben op het verwerven van woordenschat in een tweede taal. Hierbij kan de talige input in *games* gezien worden als authentiek materiaal in de tweede taal. Dit onderzoek heeft aangetoond dat frequent gamen – buiten de les – een positief effect heeft op de cijfers van leerlingen voor het vak Engels (T2) op school.

Moderne vreemde talen in het volwassenenonderwijs

De Paepe et al. (2018) zeggen over de leermiddelen in het vreemdetalenonderwijs voor volwassenen dat deze met name toegankelijk en gemakkelijk in gebruik moeten zijn. Het gebruiken van meerdere bronnen van input, ofwel online tools tegelijkertijd (bijvoorbeeld websites) kan **overweldigend** zijn

voor studenten (De Paepe et al., 2018). Alam et al. (2022) concluderen dat het voor zowel studenten als docenten duidelijk moet zijn welk **leermiddel op welk moment** moet worden ingezet.

Didactisch handelen van de docent

ISK

ITTA heeft vijf tips geformuleerd voor docenten in de ISK over hoe je afstandsleren in de ISK zinvol kunt maken. De eerste tip is **om synchroon en niet-synchroon online-onderwijs af te wisselen**. De instructie kan bijvoorbeeld plenair plaatsvinden maar daarna kan de leerling zelfstandig aan de slag gaan met het (digitale) materiaal of bijvoorbeeld een filmpje bekijken. Als docent kun je daarna de gemaakte stof weer terugkoppelen in de les. De tweede tip is om **structuur** aan te bieden tijdens de online les. Zorg voor een vast start- en afsluitmoment. De leerling weet zo wat hij per dag moet verwachten en hoe de dag eruit komt te zien. De derde tip is om **onderlinge uitwisseling** tussen leerlingen **te stimuleren**, door ze bijvoorbeeld hun opdrachten met elkaar te laten delen. Deze tip geeft leerlingen ook de gelegenheid om met elkaar in contact te blijven en zorgt voor toepassing van de geleerde lesstof. De leerlingen krijgen in de klas veel gelegenheid om met elkaar in gesprek te gaan, hoe werkt dat thuis? Als docent kun je daarom nadenken over werkvormen waarin de leerling **samen met een ouder/verzorger** of familielid oefent. De laatste tip is om realistisch te zijn. Geef de leerlingen niet teveel lespakketten in één keer mee, maar zet juist in op veel **herhaling** van de lesstof.

Moderne vreemde talen in vo en volwassenenonderwijs

Nielson en González-Lloret (2010) hebben onderzoek gedaan naar de effectiviteit van online leren in het volwassenenonderwijs. De onderzoekers noemen verschillende succesfactoren. De eerste is dat studenten **persoonlijke feedback** kunnen ontvangen bij digitale leermiddelen. De feedback zou zowel mondeling als schriftelijk aangeboden kunnen worden door de docent of door medestudenten. De tweede succesfactor is voldoende **interactie**, om taalproductie te stimuleren. Daarnaast zorgt interactie ook voor verhoogde motivatie bij studenten (De Paepe et al., 2018). Docenten kunnen dit bewerkstelligen door bijvoorbeeld momenten en aparte ruimtes te creëren waar studenten **met elkaar, met moedertaalsprekers en met de docent kunnen spreken**. Aparte vergaderruimtes zorgen er ook voor dat cursisten die geografisch gezien op afstand zijn mogelijkheden krijgen tot interactie. De interactie kan variërend van aard zijn: informeel taalcontact en betekenisvolle interacties over de lesstof. **Afwisseling in werkvormen** lijkt essentieel te zijn bij een goede online les (De Paepe et al. (2018) om de deelnemers te activeren. Bij hybride onderwijs is het belangrijk om de cursisten op afstand ook actief te betrekken bij de les, anders voelen zij zich namelijk niet betrokken bij de rest van de klas. Het is daarom ook een goed idee om de cursisten die fysiek les volgen hun laptop te laten meenemen zodat zij samen kunnen werken met de cursisten op afstand, dit geldt voor studenten in het hoger onderwijs (Post, n.d.).

Overzicht bevindingen

Hieronder geven we een puntsgewijs overzicht de bevindingen uit wetenschappelijke literatuur en verwante onderwijssterreinen puntsgewijs. De informatie over de stand van zaken in andere landen is – doordat we daarbij gebruik hebben gemaakt van AI – levert slechts ‘een beeld’ op. We bevelen aan om hier meer gedegen onderzoek naar te doen (zie hoofdstuk 6).

Ervaringen

- Cursisten met weinig onderwijservaring hebben meer baat bij onderwijs met een docent dan bij zelfstudie.
- Flexibiliteit is een groot voordeel van online lessen.
- Studenten geven de voorkeur aan *blended* onderwijs: een combinatie van online en fysieke lessen.

- Docenten ervaren meer stress en werkdruk met online lessen. Online lessen hebben als voordeel dat cursisten niet ‘afgeleid raken’ van andere cursisten en zich beter kunnen focussen.
- De motivatie en betrokkenheid bij studenten liggen lager bij een online les dan bij een fysieke les. Dit zijn succesfactoren voor het verwerven van een taal. Studenten hebben behoefte aan (sociale) interactiemomenten met medestudenten, dit ontbreekt bij online lessen.
- Cursisten voelen vaak een drempel om informeel te spreken bij online lessen.
- Analfabete taalleerders geven voorkeur aan hun telefoon boven het gebruik van een laptop.
- Het internet biedt oneindige input waarbij de leerder zelf kan bepalen waarover hij leest of een video kijkt.

Organisatie

- Bij online lessen moet er voldoende technische ondersteuning zijn voor docent en student.
- De docent en student moeten digitaal vaardig zijn.
- De studenten moeten zelfregulerende vaardigheden hebben voor online lessen.
- Maak online lessen verplicht.
- Docenten moeten zorgen voor individuele contactmoment met deelnemers van online lessen.
Docenten moeten kennis hebben van het online materiaal, en waar nodig getraind in deze kennis, zowel voor online lessen als voor digitale leermiddelen.
- De digitale leermiddelen moeten gemakkelijk toegankelijk en gebruiksvriendelijk zijn voor de student.
- De docent moet aan de student duidelijk maken welk leermiddel op welk moment moet worden ingezet.
- Cursisten moeten in een rustige omgeving kunnen werken.

Didactiek

- Voor zowel online lessen als bij digitale leermiddelen geldt dat interactie en toepassing essentieel lijkt voor effectieve tweedetaalverwerving. Taalleerders verwerken de stof en gaan productief aan de slag met de het geleerde. Zet bijvoorbeeld in op spreekvaardigheid tijdens de les en op contactmomenten buiten de les.
- Formatief evalueren is een belangrijk punt bij het aanbieden van onlinecursussen om de leerders zicht te laten krijgen op hun eigen leerproces.
- Activeren van studenten lijkt belangrijk te zijn voor online lessen. Bijvoorbeeld door ‘*flipping the classroom*’ toe te passen.
- Internet biedt veel mogelijkheden voor authentieke input.
- Variëren in werkvormen en groepssamenstellingen (plenair, groepjes, individueel) is een belangrijke factor van online lessen. Daarnaast moeten werkvormen ook aangepast kunnen worden zodat ze geschikt zijn voor online gebruik.
- Online lessen vereist een andere didactiek en heeft baat bij een heldere structuur. Bijvoorbeeld een vast moment voor instructie en vragen.
- Wissel synchroon en asynchroon online-onderwijs met elkaar af. Spreekopdrachten kunnen asynchroon worden aangeboden.
- Verbondenheid (community) tussen studenten helpt voor motivatie, en moet ook online gecreëerd worden, dit geldt voor online lessen.
- Bij online omgevingen moet er de ruimte zijn voor individuele feedback.
- Deelaspecten van taalverwerving kunnen voor hoogopgeleide cursisten zonder docent worden gedaan, met name woordenschatontwikkeling.
- MOOC’s moeten veel interactiemogelijkheden bieden met de docent en lijken vooral geschikt voor hoogopgeleide leerders.

- De effectiviteit van digitale leermiddelen hangt af van het materiaal: sluit dit goed aan bij de belevingswereld van de cursisten?
- Digitale leermiddelen zijn vooral effectief als het gaat om woordenschatontwikkeling.
- Maak bewuste keuzes voor digitale leermiddelen. Sluit aan bij de doelgroep bij de keuze voor digitale leermiddelen, bijvoorbeeld door WhatsApp in te zetten voor laaggeletterde cursisten.
- Digitale leermiddelen zorgen voor veel mogelijkheid tot herhalen en oefenen.
- Educatieve game software kan een positief effect hebben op het verwerven van woordenschat in een tweede taal.

Inzet van vrijwilligers bij online leren

De meerwaarde van taalvrijwilligers voor de taalverwerving van inburgeraars is groot. Vrijwilligers moeten dan wel een training gevolgd hebben en onder begeleiding staan van iemand met ervaring in vrijwilligersmanagement en (enige) kennis van tweedetaalverwerving. Het Begint met Taal, de netwerkorganisatie die taalcoachorganisaties ondersteunt, hamert erop dat taalcoaching géén 'les' is. Vrijwilligers zijn geen docenten en de kwaliteit van lessen hangt voor een groot deel af van de kwaliteit van de docent.

Taalmaatjes kunnen op verschillende wijze worden ingezet, afhankelijk van de wensen en competenties van de vrijwilliger. Taalvrijwilligers kunnen taalmaatje in sociale activiteiten of activiteiten gericht op oefenen met taal of ze kunnen als assistent in de les aan de slag. Zie [VIME](#) * [Het Begint met Taal](#) voor de verdeling van rollen van vrijwilligers in NT2-onderwijs.

Meerdere geraadpleegde personen in dit onderzoek noemen de inzet van taalvrijwilligers bij online leren. Ten eerste de inzet van *Kletsmaatjes*: taalmaatjes die met een taalleerder online wekelijks afspreekt voor het oefenen van spreekvaardigheid. Door *Kletsmaatjes* kunnen inburgeraars regelmatig taalcontact hebben met iemand die goed Nederlands spreekt maar niet in de buurt woont.

De inzet van assistenten in de les kan benut worden bij de ondersteuning van de ontwikkeling van digitale vaardigheden in de les, die van taalmaatjes voor buiten de les. Ook kunnen assistenten in de les net als bij fysieke lessen kleine groepjes begeleiden in online lessen. Assistenten in de les opereren in alle gevallen onder begeleiding en op aanwijzing van een professionele NT2-docent.

Mogelijk kunnen taalmaatjes het gebrek aan informeel, sociaal contact bij online lessen ondervangen. Voorwaarde daarbij is dan wel dat het contact tussen de leerder en het taalmaatje frequent is (denk aan twee keer per week), er goede ondersteuning is van de taalmaatjes door de docent (online, vanwege de mogelijke fysieke afstand) en echt elke cursist een taalmaatje heeft.

Aandachtspunt bij dit alles is dat de vraag naar taalmaatjes en klassenassistenten het aanbod (ver) overstijgt. Er zijn kansen als de inzet van non-formele educatie met vrijwilligers landelijk meer structureel wordt vormgegeven en er campagne- en wervingsbudgetten beschikbaar zouden zijn.

Hoofdstuk 5 Op weg naar meer inzet van online leren

Dit hoofdstuk gaat over de verkenning naar de inzet van de mogelijkheid van online leren. Welke randvoorwaarden zijn belangrijk? Welke vormen van online leren hebben de meeste potentie? Om op deze en de andere onderzoeksvragen van dit deel van het onderzoek antwoord te geven zijn twee co-creatiesessies georganiseerd. Met verscheidene experts is het gesprek gevoerd met het doel antwoord te geven op onderzoeksvragen 8 t/m 13.

Onderzoeksvraag 8

Welke voor- en nadelen zijn er voor verschillende groepen inburgeraars enerzijds bij de inzet van verschillende vormen van online leren en anderzijds bij fysieke onderwijsvormen?

Deze vraag is in de co-creatiesessies beantwoord voor online lessen, omdat de voor- en nadelen van digitale leermiddelen in de deskresearch al voldoende naar voren waren gekomen.

Online lessen

Tijdens de co-creatiesessies kwam een aantal voordelen naar boven. Een voordeel voor docenten en cursisten van alle doelgroepen is dat het reistijd scheelt. Dit maakt het voor beide partijen minder belastend om de cursus te geven of te volgen. Het zorgt er met name in de avond ook voor dat de opkomst onder cursisten hoger is bij slecht weer of bij ziekte. Voor doelgroep 1 en 2 is het een voordeel dat de cursisten de kans krijgen om digitaal vaardiger te worden door de online lessen.

‘Cursussen in de avond deed ik niet meer, ik vond de reistijd vermoeiend. Toen ik de mogelijkheid kreeg om de cursus online te geven heb ik dat wel gedaan.’ - Zelfstandige NT2-docent

Er worden verschillende soorten nadelen genoemd, van didactische tot praktische nadelen. Een voorbeeld van een didactisch nadeel van online lessen is dat er geen sociale, informele interactie is tussen cursisten. De voornaamste reden hiervoor is dat informele communicatie online moeilijker te bewerkstelligen is. Je kunt niet door elkaar praten zoals in een fysieke les en cursisten zijn daarnaast terughoudender om ‘zomaar’ te spreken. Daarnaast verkleinen slechte verbindingen de verstaanbaarheid. Online lessen dragen bovendien minder bij aan het groepsgevoel tussen cursisten en er is minder persoonlijk contact, wat wel belangrijk lijkt te zijn voor de motivatie. Dit komt ook naar voren uit de deskresearch. Fysieke lessen zorgen ervoor dat cursisten hun netwerk vergroten maar ook dat cursisten een moment krijgen om uit huis of het azc te gaan.

Voor doelgroep 1 en 2 is het volgens de experts tijdens de co-creatiesessies met name moeilijk om de cursisten te activeren en hen zelf veel (productief) aan de slag te laten gaan met de lesstof. Ook is de ervaring van de deelnemers van de co-creatiesessies dat de concentratie van cursisten aan online lessen bij alle doelgroepen veel lager ligt dan bij fysieke lessen. Het is daarom belangrijk om werkvormen te kiezen die zich goed lenen voor online onderwijs.

Onderzoeksvraag 9

Wat hebben taaldocenten, taalscholen en gemeenten nodig om meer gebruik te kunnen maken van online leren?

Onderzoeksvraag 10

Welke randvoorwaarden zijn belangrijk bij de inzet van de verschillende vormen van online leren?

Tijdens het opstellen van deze rapportage bleek het logischer te zijn om deze twee vragen samen te bekijken. In dit hoofdstuk worden onderzoeksvraag 9 en 10 in samenhang beantwoord.

Digitale leermiddelen

Door verscheidene deelnemers van de co-creatiesessies werd genoemd dat digitale leermiddelen niet goed binnen of buiten een les ingezet kunnen worden als de docent niet digitaalvaardig is. De docent moet namelijk de tools en online omgevingen kennen en kunnen uitleggen aan de inburgeraars. Volgens de deelnemers van de co-creatiesessies moeten taalaanbieders dan ook zorgen dat docenten de kans krijgen om zich daarin te scholen. Tijdens de co-creatiesessies werd het belang van goede arbeidsvoorwaarden benadrukt: docenten moeten voldoende (betaalde) lesvoorbereidingstijd en tijd voor teamoverleg krijgen om systematisch digitale leermiddelen in hun lessen te kunnen implementeren. Naast de docentcompetenties moet ervoor worden gezorgd dat cursisten voldoende faciliteiten hebben die bij hun niveau en vaardigheden passen. Denk bijvoorbeeld aan het inzetten van een tablet voor doelgroep 1 en 2.

Tegenwoordig bieden online leeromgevingen van bestaande lesmethodes veel mogelijkheden aan leerders voor o.a. online zelfstudie. Veel *e-learning*instrumenten hebben echter geen (gebruikersvriendelijke) mobiele versie volgens de deelnemers van de eerste co-creatie. Dit maakt deze leeromgevingen met name voor doelgroep 1 en 2 minder aantrekkelijk om in te zetten. Deze cursisten zijn namelijk vaak veel vaardiger met hun telefoon of een tablet dan met een laptop. Dat hangt samen met een andere belangrijke randvoorwaarde, namelijk de beschikbaarheid van de tools en omgevingen. Veel *e-learning*instrumenten zijn niet beschikbaar voor leerders of docenten zonder een geldige licentie of slechts in een basisversie met beperkte functies. Daardoor is de toegankelijkheid voor leerders met name in de voorinburgering, sterk beperkt. De deelnemers van de co-creatiesessies benadrukken ook het belang van onbeperkte toegang – tot betaalde accounts – voor docenten. Hierdoor krijgen docenten de mogelijkheid om met verschillende digitale leermiddelen te experimenteren.

Deelnemers aan de co-creatiesessie noemen het belang van goede training en begeleiding bij de inzet van digitale leermiddelen voor doelgroepen 1 en 2. Als de cursisten niet vaardig zijn met bepaalde middelen, is de kans op zelfstudie en voorbereiding klein.

“Heel veel digitaal materiaal is bruikbaar maar alleen onder begeleiding of onder training ... [Cursisten] moeten echt aanleren hoe de programma's werken. Dat ga je niet zomaar in één instructiebijeenkomst doen.”

Alfadocent en onderzoeker

Tot slot waarschuwden deelnemers van de co-creatiesessies voor het gevaar dat er voor zelfstudie (vanuit het azc) ongeschikt materiaal wordt gebruikt of dat leerders er niet op een passende manier mee omgaan. Soms komen cursisten in een cursus en blijken ze niet veel te hebben geleerd van de zelfstudie. Ook komt het voor dat ze daardoor fouten maken in hun taalgebruik waar ze maar moeilijk weer vanaf te helpen zijn. Een passende selectie van digitaal lesmateriaal voor de leerders in het azc en – voor de meeste leerders – een zekere mate van begeleiding in het gebruik van digitaal zelfstudie materiaal is dus zeer wenselijk.

Online lessen

Een aantal randvoorwaarden lijkt voor alle doelgroepen van belang. Allereerst zijn de digitale vaardigheden van zowel docenten als cursisten belangrijk voor het volgen van de lessen. Enkele NT2-docenten noemden dat met name jongere cursisten snel afhaken als docenten niet digitaalvaardig zijn. Het is dan ook belangrijk om de digitale vaardigheden te kunnen versterken. De taalaanbieder zou tijdens de intake met cursisten goed in kaart moeten brengen in hoeverre de cursist digitaalvaardig is. Dit geldt met name voor cursisten uit de doelgroepen 1, 2 en een deel van doelgroep 3. Een docent noemde tijdens de co-creatiesessie als *good practice* dat haar taalschool eerst een cursus digitale vaardigheden aanbiedt zodat de inburgeraars daarna beter de lessen

kunnen volgen. Voor alle doelgroepen lijkt ook ICT-ondersteuning een meerwaarde, voor zowel docenten als cursisten. Daarnaast zijn rustige ruimtes waar de inburgeraars kunnen werken van belang, dit kan op de taalschool zijn maar ook op het AZC of in de bibliotheek. Ook goede wifi en beschikbare laptops zijn essentieel voor het volgen van online lessen en alle docenten geven aan dat de gemeente hier verantwoordelijk voor moet zijn.

Voor de doelgroepen 1 en 2 is het met name belangrijk om in te zetten op lessen via *devices* en media die cursisten al kennen en gebruiken, bijvoorbeeld les via WhatsApp op de telefoon.

Een docent noemde tijdens de co-creatiesessie financiering als een belangrijke randvoorwaarde. Onder de WI2013 konden cursisten zich in het AZC al aanmelden voor online lessen zodra zij status verkregen hadden, zodat zij al konden beginnen met het leren van Nederlands. De uren telden dan niet mee voor de inburgering, maar de leerders konden wel alvast beginnen met de taal te leren zodat zij op een snellere manier een bepaald taalniveau kunnen bereiken. Onder de nieuwe wet Inburgering 2021 kan dat niet meer, maar zijn zij afhankelijk van de kansen en mogelijkheden die de gemeente geeft waaraan zij toegewezen zijn. Volgens deze docent zouden met name cursisten uit doelgroep 4 de kans moeten krijgen om online lessen te volgen in het azc.

Onderzoeksvraag 11

Welke vormen van online leren, al dan niet in combinatie met fysiek onderwijs, hebben de meeste potentie om verder te worden verkend?

Digitale leermiddelen

Tijdens de co-creatiesessies zijn veel geschikte digitale leermiddelen genoemd, zie bijlage D. Digitale leermiddelen met automatische feedback, ook op productieve vaardigheden, hebben een grote potentie volgens de experts uit de co-creatiesessies. Tot nu toe hebben de meeste digitale leermiddelen geen vermogen om feedback op zowel schriftelijke als mondelinge uitingen te geven. Goed/fout-antwoorden kunnen wel automatische gecorrigeerd worden, wat volgens de deelnemers van de co-creatiesessies goed werkt zolang de online oefeningen voor de doelgroep geschikt zijn.

Daarnaast zijn game-achtige leermiddelen ook aantrekkelijke opties, met name voor oefening en evaluatie, evenals leermiddelen waarmee buitenschoolse opdrachten gedaan en verzameld kunnen worden. Aantrekkelijk zijn in alle gevallen leermiddelen die voldoende begeleiding bieden en inzetbaar zijn voor alle doelgroepen. De deelnemers uit de co-creatiesessies denken dat digitale taalspellen veel potentie hebben voor inburgeraars uit de doelgroepen 1 en 2.

Sommige leermiddelen zijn adaptief, zoals het online flashcard programma *Anki* of *Diglin+*. Hiermee zien cursisten bijvoorbeeld vaker woorden die ze minder goed hebben onthouden of klanken die ze minder goed schrijven, waardoor het leren efficiënter gaat. Tegelijkertijd moeten adaptieve leermiddelen niet té snel te moeilijk worden, omdat het ook motiverend moet blijven. Dat is een aandachtspunt bij de selectie en ontwikkeling van adaptief materiaal.

Ook bewijzen digitale leermiddelen in de praktijk hun nut voor grammatica uitleg, waarnaar cursisten in eigen tempo en zelfstandig naar grammatica-uitleg kunnen kijken. Tot slot bleek volgens de deelnemers van de co-creatiesessies de potentie van AI heel groot te zijn en in de toekomst alleen maar toe te nemen. Dit is een interessante ontwikkeling om in de gaten te houden.

Online lessen

Docenten zijn het er bij de co-creatiesessie over eens dat voor de doelgroepen 1 t/m 3 enkel online-onderwijs niet wenselijk is. Een combinatie tussen fysieke en online lessen binnen dezelfde groepen

zou wel denkbaar kunnen zijn. De eerste les, of de eerste paar lessen, zouden dan fysiek moeten zijn zodat de docent en de deelnemers elkaar leren kennen en ze een gevoel van verbondenheid krijgen. De experts geven tijdens de co-creatiesessie een inschatting voor de mate van online lessen per doelgroep. Ze geven aan dat voor de doelgroepen 1 en 2 maximaal 1 uur online les per week haalbaar zou kunnen zijn, voor cursisten uit doelgroep 3 kan het percentage van online lessen tussen de 30 en 50% liggen. Voor doelgroep 3 kan ook gekeken worden naar een vorm van gedeeltelijk online-onderwijs. Een mogelijkheid is om de lessen te verdelen in online en fysiek, waarbij in ieder geval de eerste les op locatie moet zijn. Voor de doelgroepen 1 en 2 wordt WhatsApp vaak genoemd als mogelijkheid van online les. De reden hiervoor is dat de deelnemers bekend en vaardig zijn met deze app. WhatsApp kan dan ná een fysieke ontmoeting worden ingezet.

“Volledig online-onderwijs lijkt ons niet haalbaar. Eventueel wel in combinatie met fysieke lessen.”
NT2-docent

Onderzoeksvraag 12

Voor welke leerroutes (B1-, Z- en onderwijsroute) c.q. welke taalonderdelen (lezen, schrijven, spreken en luisteren), in welke fase van de inburgering en voor welke groepen inburgeraars liggen de meeste kansen en voor welke minder? Welke kansen zijn er voor voorinburgering?

Digitale leermiddelen

Uit de eerste co-creatiesessie blijkt dat docenten veel potentie zien in digitale leermiddelen voor *flipping the classroom*. Dit houdt in dat nieuwe lesstof van tevoren wordt voorbereid door cursisten zodat nieuwe concepten tijdens de les verder, op een productieve manier, verwerkt kunnen worden. Digitale leermiddelen kunnen een rol spelen in de voorbereiding door de cursisten. Voorts zagen de deelnemers aan de co-creatiesessies voor elke vaardigheid wel een mogelijkheid om gebruik te maken van digitale leermiddelen voor cursisten uit alle doelgroepen, behalve spontane spraak. In bijlage D is voor de geïnventariseerde digitale leermiddelen aangegeven voor welke taalvaardigheid ze geschikt zijn. Ook is daarbij een onderscheid gemaakt per doelgroep.

Online lessen

Voor doelgroep 1 en 2 lijkt fysiek onderwijs de sleutel tot leersucces. Online lessen kunnen aanvullend voor receptieve vaardigheden (luisteren en lezen) worden ingezet, simpelweg omdat dit gemakkelijker te organiseren is. Volgens de deelnemers van de co-creatiesessies zouden in de voorinburgering online taalmaatjes al ingezet kunnen worden bij een eerste kennismaking met (online) les. Gedeeltelijk online lessen geven kan voor doelgroep 3 ook in de voorinburgering. Voor deze cursisten kun je naarmate het taalverwervingsproces verder vordert, in verhouding steeds meer online lessen aanbieden. Voor doelgroep 4 kunnen volledige online lessen ingezet worden in de voorinburgering.

Voor cursussen met zowel online lessen als fysieke lessen is het aan te bevelen de vaardigheden spreken en luisteren fysiek aan te bieden en online aandacht te geven aan receptieve vaardigheden. Voor doelgroep 4 lijkt spreekvaardigheid ook in online lessen te kunnen worden verstrekt, mits in kleine groepen van maximaal acht personen. Tijdens de online lessen kunnen de deelnemers in break out rooms (van twee of drie personen) samen aan de slag gaan, zonder de hulp van de docent als de opdrachten helder zijn voor de cursisten. De drempel om *formeel* te spreken ligt volgens de deelnemers van de co-creatiesessies voor alle doelgroepen lager bij een online les. Dit komt doordat de cursisten vanuit hun eigen veilige omgeving werken. Voor informeel contact ligt de drempel zoals hierboven gezegd echter hoger.

Onderzoeksvraag 13

Wat zijn aandachtspunten en uitdagingen bij het implementeren van vormen van online leren, al dan niet in combinatie met fysiek onderwijs, in het inburgeringsdomein?

Digitale leermiddelen

Tijdens een van de co-creatiesessies bleek dat digitale vaardigheden bij docenten een belangrijk thema is: “Veel van onze docenten schamen zich omdat ze niet echt digitaal vaardig zijn. Bij onze school proberen we van het stigma af te komen. Hierdoor kunnen we docenten trainen en kunnen digitale leermiddelen effectief in de les worden ingezet.” Het blijkt dat digitale vaardigheden (en training daarover) eerst bespreekbaar moeten gemaakt worden vóórdat cursisten iets met nieuwe digitale leermiddelen kunnen. Het blijkt ook dat de digitale vaardigheid van sommige cursisten een obstakel is voor het implementeren van digitale leermiddelen. Docenten moeten daarom veel aandacht besteden aan het vergroten van digitale vaardigheden van de cursisten. Vooral bij doelgroep 1 en 2 geldt bovendien dat eenvoud centraal staat bij succesvolle digitale leermiddelen: cursisten mogen niet overweldigd worden door allerlei knoppen en moeten ook instructies in de moedertaal kunnen vinden.

De ontwikkeling van digitale leermiddelen gaat razendsnel, met name door de toename van mogelijkheden met AI. Dit lijkt veel potentie voor zelfstudie te bieden, maar dit kan ook nadelen voor het leerproces hebben. Als voorbeeld wordt genoemd dat cursisten door online mogelijkheden als vertaalapps nauwelijks hun luistervaardigheid of woordenschat hoeven te trainen om toch uit de voeten te kunnen in het dagelijks leven. Dat is een aandachtspunt dat docenten tijdens de les en in de begeleiding van cursisten bespreekbaar moeten maken. Dit is ook een belangrijke kwestie bij discussies over de implementatie van digitale leermiddelen.

“Hoe laat je [digitale leermiddelen] vóór je werken, zonder het leerproces te blokkeren of een afhankelijkheid te creëren?”
Eigenaar van taalschool

Online lessen

Tijdens de co-creatiesessie kwam een aantal aandachtspunten naar voren bij alle doelgroepen, waaronder de groepsgrootte. Werken in kleine groepen stimuleert interactie, wat weer bevorderlijk is voor de taalverwerving. Voor de doelgroepen 1 en 2 moet de groepsgrootte bij een online les niet groter zijn dan drie tot vier deelnemers. Voor doelgroep 4 kunnen maximaal acht cursisten deelnemen aan een effectieve les. Het docententekort is daardoor niet op te lossen door online lessen aan te bieden. Naast groepsgrootte zijn vooral voor de doelgroepen 1 en 2 korte sessies essentieel, dit heeft te maken met de concentratie van de deelnemers tijdens een online les.

Hoofdstuk 6 Aanbevelingen

De aanbevelingen in dit hoofdstuk zijn opgedeeld in aanbevelingen voor vervolgonderzoek of aanbevelingen waarbij meer kennis vergaard moet worden en aanbevelingen voor implementaties in de praktijk.

Aanbevelingen voor vervolgonderzoek/kennis vergaren

Het perspectief van cursisten

Omwille van het tijdsbestek van dit onderzoek hebben is het perspectief van de cursisten niet direct bevraagd. In de enquête is via de docenten naar de mening van hun cursisten gevraagd. Het zou goed zijn om nog een verkennend onderzoek naar het perspectief van cursisten te doen als het gaat om online lessen en de inzet van digitaal lesmateriaal.

Effecten van online leren op leerprestaties en het leertempo van cursisten

In dit onderzoek hebben we onvoldoende antwoord kunnen geven op de vraag over de effecten op de leerprestaties en het leertempo van cursisten. Dit geldt voor zowel digitale leermiddelen als online lessen. Hierbij is vervolgonderzoek gewenst waar met pilots heel gericht gekeken kan worden naar de effecten die het gebruik van digitale leermiddelen op cursisten hebben. Hetzelfde kan voor online lessen gedaan worden. Is er een effect op de leerprestatie en het leertempo van cursisten die in plaats van fysieke, online lessen volgen?

Mogelijkheden in het buitenland

In het tijdsbestek van dit onderzoek hebben we niet heel precies kunnen achterhalen wat er precies gebeurt op het gebied van online leren in de omringende landen en wat we daarvan kunnen leren. De indruk is dat de inzet van digitale leermiddelen vergelijkbaar is met de situatie in Nederland, van de inzet van online lessen hebben we geen beeld.

We bevelen het ministerie van SZW aan om hier, indien gewenst, nog een vervolgonderzoek aan te wijden. Landen die mogelijk bruikbare inzichten en voorbeelden bieden, zijn landen die qua digitale ontwikkeling en infrastructuur op de Nederlandse situatie lijken en/of mogelijk door de geografische en demografische kenmerken genoodzaakt zijn om naar alternatieven van online lessen te kijken. Te denken valt aan Duitsland, België, Scandinavische landen. Ook Australië of Canada zijn interessante landen om nader te verkennen.

Dit vergt waarschijnlijk direct contact met personen in de betreffende landen die zicht hebben op de inzet van digitale leermiddelen en online lessen en/of een zoektocht naar informatie over inburgeringsbeleid in relatie tot online lessen.

Opbrengsten en ontwikkelingen uit de literatuur

De ontwikkelingen op het gebied van online leren gaan razendsnel. Het bijhouden van nieuwe opbrengsten uit de literatuur vraagt daarom aandacht. Dit zou kunnen worden ingericht door denktanks te organiseren die samen nieuwe literatuur en de opbrengsten hieruit in kaart kunnen brengen. De ontwikkelingen van AI en hoe dit op een effectieve manier kan worden ingezet in NT2-les is hierbij een van de belangrijkste ontwikkelingen.

Didactiek bij de inzet van technologie

Werken met digitaal lesmateriaal vraagt om anders didactisch handelen van de docent. Ook lenen bepaalde werkvormen zich juist wel of juist niet voor online lessen. Bij verschillende ROC's zijn er practoraten op dit gebied. Daar is veel kennis op dit terrein. Deze kennis verzamelen binnen een vervolgonderzoek is nuttig om het daarna in te kunnen zetten bij de ondersteuning van docenten. Bij een aantal ROC's wordt er bijvoorbeeld onderzoek gedaan en is er veel kennis over deze

onderwerpen (ROC Tilburg: practoraat interactieve technologie (Danielle Westenenk), Vista College: practoraat digitale pedagogiek en didactiek (Inne Vandyk), ROC Twente: expertgroep digitaal burgerschap (Paulo Moekotte)).

Criteria van effectieve, digitale leermiddelen

Tijdens een van de twee co-creatiesessies kwam het werk van onderzoeker Diana Laurillard naar voren. Deze Britse onderzoeker is gespecialiseerd in digitale leermiddelen. Een aanbeveling voor vervolgonderzoek is om op basis van haar werk een checklist samen te stellen van de criteria voor goede, effectieve digitale leermiddelen voor tweedetaalverwerving. Deze kan benut worden door uitgevers, materiaalontwikkelaars en docenten(teams) bij de selectie van geschikte digitale middelen.

Werving van taalvrijwilligers

Er is landelijk een groot tekort aan taalvrijwilligers. Het is aan te bevelen om vervolgonderzoek te doen naar de vindplaats van nieuwe taalvrijwilligers op basis van de ervaringen tot nu toe, zodat er gericht kan worden ingezet op de werving en zodat de juiste wervingsstrategieën toegepast kunnen worden. Taalvrijwilligers zijn belangrijk voor het oefenen van de Nederlandse taal in een informele situatie. Dit kan een effectieve toevoeging zijn naast de formele lessen onder leiding van een professionele docent.

Mogelijkheden voor doelgroepen 1 en 2

Het is aan te bevelen om met een kleine groep vooruitstrevende alfadocenten te verkennen wat de mogelijkheden zijn om inburgeraars uit doelgroepen 1 en 2 toch een vorm van online lessen te bieden als fysieke lessen niet tot de mogelijkheden behoren.

Raadpleging gemeenten

De gemeenten zijn voor dit onderzoek niet geraadpleegd. In een vervolgonderzoek zouden zij bevestigd kunnen worden naar hun wensen en mogelijkheden (denk aan randvoorwaarden en binnen de contracten met taalaanbieders) met betrekking tot zowel in de gemeente gehuisveste inburgeraars als aan de gemeente gekoppelde statushouders die nog in het azc verblijven.

Aanbevelingen voor de praktijk

Deskundigheidsbevordering docenten met betaalde uren

Het is belangrijk dat niet alleen cursisten maar ook de docenten voldoende digitale vaardigheden hebben. Uit dit onderzoek blijkt dat veel docenten niet aan deze randvoorwaarden voldoen en dat er in de praktijk ook weinig ruimte is om deze vaardigheden te verbeteren. Taalaanbieders bieden dit niet aan hun docententeam en zzp-docenten hebben vaak niet voldoende tijd, budget of stimulans om zichzelf hierop te scholen.

In de co-creatiesessie werd geopperd dat het een verplichting voor docenten zou moeten zijn om zich te scholen in het verzorgen van online lessen en het gebruik van digitaal lesmateriaal. Ook moeten ze meer inzicht krijgen in het inzetten van digitaal lesmateriaal. Wanneer zet je iets tijdens de les in en wanneer juist als zelfstudie? De inzet van digitale leermiddelen moet een vanzelfsprekendheid worden en docenten moeten leren om hier flexibel en creatief mee om te gaan. Als dit een verplichting wordt, dan zou daar zeker ook een vergoeding tegenover moeten staan of de deskundigheidsbevordering zou op zijn minst gratis aangeboden moeten worden. Onderlinge deskundigheidsbevordering is hier ook van belang. Meer uitwisseling tussen docenten zou goed werken, waarbij zij tijdens betaalde uren hun kennis en vaardigheden actueel blijven houden.

Een ander aspect van digitale vaardigheden is dat docenten NT2 niet per se toegerust zijn in het ondersteunen van de ontwikkeling van digitale vaardigheden bij de doelgroep. Ook daarvoor zouden zij hun didactische competenties moeten versterken. Dit kan via de (officiële) [Module Docent Basisvaardigheden – Digitale vaardigheden](#). Deze module is ontwikkeld in opdracht van het Steunpunt Basisvaardigheden / ministerie van OCW en kan aangeboden worden door docentopleiders.

Kansen in de voorinburgering

In de voorinburgering is het belangrijk om meer digitale vaardigheden en studievaardigheden te ontwikkelen. Het geeft cursisten daarna de mogelijkheid om snel(ler) aan de slag te gaan met het leren van de taal. Hier moet ook uitleg en ondersteuning in eigen taal bij zijn. Het is aan te bevelen om verder te verkennen of dit wellicht door andere mensen in het azc (die digitaalvaardig zijn) in verschillende talen verzorgd kan worden.

VluchtelingenWerk Nederland ontwikkelt op dit moment met AMIF-subsidie een tool voor digitale vaardigheden voor statushouders. Verkend kan worden in hoeverre deze ingezet kan worden voor de doelgroepen in het azc.

Om te voorkomen dat leerders met ongeschikt materiaal aan de gang gaan of het geschikte materiaal ineffectief gebruiken, is het aan te bevelen om na te denken over het samenstellen van 'zelfstudiepakketten' per doelgroep en per vaardigheid, met een instructie voor de leerder. Dit geldt voor alle doelgroepen.

Kwaliteit van bestaande digitale leermiddelen

Uit dit onderzoek blijkt dat er heel veel digitaal lesmateriaal op de markt is. Het is voor docenten en cursisten niet altijd duidelijk wat de kwaliteit is van het bestaande materiaal en hoe dat ingezet kan worden. Bestaande middelen moeten geanalyseerd worden en daarbij moet er worden gekeken welke digitale leermiddelen nog verder ontwikkeld zouden moeten worden. Uit dit onderzoek is gebleken dat in ieder geval digitaal materiaal voor feedback op uitspraak nog ontbreekt in het huidige aanbod.

Beschikbaarheid van digitaal lesmateriaal

Veel apps of digitale leeromgevingen maken gebruik van betaalde accounts. Veel NT2-docenten werken als zelfstandige. Het is voor docenten kostbaar om deze betaalde accounts in te zetten. Hetzelfde geldt voor licenties bij lesmethodes. De meeste online omgevingen bij lesmethodes zijn niet vrij toegankelijk. Als dit lesmateriaal toegankelijk voor iedereen zou worden gemaakt, wordt het voor zowel docenten als cursisten een stuk laagdrempeliger om digitaal lesmateriaal in te zetten.

Bijlage A Enquêtevragen

1. Vanuit welke functie / expertise geef je antwoord op deze vragen? (één antwoord mogelijk)
 - Directeur/ bestuurder
 - Coördinator aanbod / kwaliteitsmanager
 - Docent NT2
 - Anders, namelijk:
2. Voor welke aanbieder(s) werk je? (niet verplichte vraag)
3. Waar ben je werkzaam? (meerdere antwoorden mogelijk)
 - Inburgering
 - Voorinburgering voor COA

Het eerste deel van de enquête gaat over de inzet van *digitale leermiddelen*.

In deze enquête wordt de term “digitale leermiddelen” ingezet voor leermateriaal zoals **apps, online onderdelen van NT2-lesmethodes (luisterteksten, uitlegfilmpjes, interactieve oefeningen) en educatieve filmpjes, die interactief zijn en niet makkelijk door een boek te vervangen zijn.**

‘Klassieke’ taaloefeningen die gedigitaliseerd worden, zijn dus *geen* digitaal leermiddel. Ook digitale hulpmiddelen - zoals Google Translate en WhatsApp – worden in deze definitie *niet* meegenomen.

Een voorbeeld: een online woordbenoemingsoefeningen waarbij de cursist woorden op een scherm moet slepen in plaats van op papier schrijven is geen digitaal leermiddel. Als de cursist echter online automatisch feedback op deze online oefening krijgt, is er wel sprake van een digitaal leermiddel.

4. Maken jullie gebruik van digitale leermiddelen (bij lesmethodes, aparte digitale leeromgevingen, apps?)
 - Ja
 - Nee

Zo ja: voor welke doelgroep?

- Doelgroep 1: mensen met maximaal 2 jaar onderwijservaring, niet of gedeeltelijk gealfabetiseerd / andersalfabeet, langzaam leertempo, cursisten in de Z-route met uitzicht onder A2;
- Doelgroep 2: mensen met 3 tot 6 jaar onderwijservaring, gealfabetiseerd of goed gealfabetiseerd in anders schrift, mogelijk is Z-route met uitzicht op gedeeltelijk A2 of in B1 route met uitzicht op afschaling naar A2;
- Doelgroep 3: mensen met 7 tot 10 jaar onderwijservaring, gemiddeld leertempo, regulier A2 traject Wi2013, B1 route Wi2021;
- Doelgroep 4: mensen met 11 jaar onderwijservaring, snelle leeders met uitzicht op B2.

Zo nee,: waarom niet?

Daarna – bij ‘ja’- per doelgroep de volgende vragen:

5. Voor welke vaardigheden en kennis zet je de leermiddelen (vooral) in?
 - Alfabetisering niveau Alfa A en B
 - Alfabetisering niveau Alfa C
 - Begrijpend lezen

- Schrijven: spelling
 - Luisteren: verstavaardigheid
 - Luisteren: begrijpend luisteren
 - Spreken: receptieve en reproductieve fase
 - Uitspraak
 - Woordenschat: aanbieden en semantisering
 - Woordenschat: consolideren en controleren
 - Grammatica: uitleg
 - Grammatica: oefenen
6. Hoe worden de digitale leermiddelen ingezet?
- Tijdens de les, zelfstandig werken (individueel of in groepjes)
 - Tijdens de les, plenair
 - Huiswerk / zelfstandig buiten de les
7. Hoe is de verhouding zelfstudie met digitale leermiddelen en begeleiding door de docent? Schuifje 0-100 (0 = alleen zelfstudie, 100 is alleen begeleiding docent)
8. Wat is volgens jou de meerwaarde voor cursisten van de inzet van digitale leermiddelen?
- Geen meerwaarde.
 - Meerwaarde in maatwerk: cc kunnen in eigen tempo werken en net zo veel herhalen als voor hen nodig is.
 - Cc kunnen zelf veel voorbereiden (clips met grammatica-uitleg, woordjes leren, uitspraaktraining, luisterfragmenten) waardoor de lessen kunnen focussen op elementen waar de groep en de docent voor nodig zijn (flipping the classroom)
 - Cc verwerven er meer studievoordigheden door.
 - Anders:
Open tekstvak
9. Wat vinden de cursisten van de inzet van digitale leermiddelen?
- Onprettig
 - Ongemakkelijk door gebrek aan faciliteiten (wifi, laptop)
 - Ongemakkelijk door gebrek aan vaardigheden.
 - Neutraal, ze accepteren het gewoon
 - Prettig
 - We weten niet wat de cc ervan vinden

Het tweede deel van de enquête gaat over de inzet van *online lessen*.

Online lessen kunnen op drie manieren plaatsvinden, namelijk: volledig online lessen (docent en alle cursisten komen samen online), hybride lessen (docent geeft fysieke les aan een deel van de cursisten, de rest van de cursisten neemt online deel aan de les) en *deels online* lessen (een percentage van de lessen vindt online plaats, de rest van de lessen is fysiek).

10. Bieden jullie online lessen?

- Ja
- Nee

Zo ja: voor welke doelgroep?

- Doelgroep 1: mensen met maximaal 2 jaar onderwijservaring, niet of gedeeltelijk gealfabetiseerd / andersalfabeet, langzaam leertempo, cursisten in de Z-route met uitzicht onder A2;

- Doelgroep 2: mensen met 3 tot 6 jaar onderwijservaring, gealfabetiseerd of goed gealfabetiseerd in anders schrift, mogelijk is Z-route met uitzicht op gedeeltelijk A2 of in B1 route met uitzicht op afschaling naar A2;
- Doelgroep 3: mensen met 7 tot 10 jaar onderwijservaring, gemiddeld leertempo, regulier A2 traject Wi2013, B1 route Wi2021;
- Doelgroep 4: mensen met 11 jaar onderwijservaring, snelle leerders met uitzicht op B2.

Zo nee,: waarom niet?
Open tekstvakje.

Daarna – bij ‘ja’- per doelgroep de volgende vragen:

11. Welk type online lessen bieden jullie aan? (meerdere antwoorden mogelijk)
 - Cursussen met volledig online lessen
 - Cursussen met hybride lessen
 - Cursussen met deels online lessen
12. Hoe is de verhouding tussen fysieke lessen en online lessen in het gehele *aanbod* van de taalschool?
Schuifje 0-100 % (0 = alleen online, 100 is alleen fysieke lessen)
13. Hoe is de verhouding online lessen en fysieke lessen *per cursus*?
Schuifje 0-100 % (0 = alleen online, 100 is alleen fysieke lessen)
14. Hoe lang duren de online lessen per les?
 - 0 tot 1 uur
 - 1 tot 2 uur
 - 2 tot 3 uur
 - 3 tot 4 uur
 - Meer dan 4 uur
15. Hoe groot zijn de groepen?
 - 1-6 cc
 - 6-12 cc
 - 12-16 cc
 - 16-20 cc
16. Wat zijn aandachtspunten voor de inzet van docenten voor het bieden van online lessen?
 - Je moet docenten hebben die het zien zitten, die enthousiast zijn
 - Zorg dat je naast de online lessen ook (online of fysiek) voldoende een op een contact met cursisten hebt.
 - Docenten moeten de benodigde digitale vaardigheden hebben
 - Docenten moeten creatief zijn in werkvormen die online goed passen voor activering van cc – dat is echt anders dan in een les.
 - Anders:
17. Wat zijn randvoorwaarden voor cursisten:
 - Goede voorlichting aan cursisten
 - Goede regels voor camera gebruik
 - Goede faciliteiten voor de cc (wifi, laptop)
 - Digitale vaardigheden

- Anders:
18. Wat is de meerwaarde van de inzet van online lessen (t.o.v. fysieke lessen)?
- Geen meerwaarde.
 - Mensen die ziek zijn, kunnen toch 'komen'.
 - Geen reistijd, cc woonachtig in afgelegen plaatsen kunnen toch passend aanbod krijgen
 - Efficiënt in te passen in avonden en weekenden
 - Cc verwerven er meer studievaardigheden door.
 - Anders:
Open tekstvak
19. Wat vinden de cursisten van de inzet van online lessen? (meerdere antwoorden mogelijk)
- Ongemakkelijk door gebrek aan faciliteiten (wifi, laptop)
 - Ongemakkelijk door gebrek aan digitale vaardigheden.
 - Ongemakkelijk doordat via de camera les en privé door elkaar laten lopen
 - Ongemakkelijk doordat er teveel ruis is in de privé situatie tijdens de les (kinderen, postpakketjes, enz.)
 - Ongemakkelijk doordat de cc minder makkelijk durven te spreken online.
 - Neutraal, ze accepteren het gewoon
 - Prettig omdat het efficiënt is qua reistijd, lestijd
 - Prettig in verband met gebrek aan kinderopvang
 - Prettig omdat ze door fysieke beperkingen niet kunnen reizen
 - Prettig omdat ze minder verlegen zijn om te spreken in een online les, het is wat anoniemer.
 - We weten niet wat de cc ervan vinden
 - Anders:
20. Vind jij de inzet van digitale leermiddelen en online leren interessant voor jouw doelgroep en zou je de mogelijkheden beter willen verkennen? We gaan twee co-creatiesessies organiseren, op vrijdagmiddag 13 oktober en woensdagmiddag 25 oktober. Zou je willen deelnemen aan een van deze sessies?
Zo ja: contactgegevens

Bijlage B Literatuurlijst

- AbuJarour, S., & Krasnova, H. (2017) Understanding the Role of ICTs in Promoting Social Inclusion: The Case of Syrian Refugees in Germany. *European Conference on Information Systems*, 1792. https://aisel.aisnet.org/cgi/viewcontent.cgi?article=1114&context=ecis2017_rp
- AbuJarour, S., & Krasnova, H. (2018). E-Learning as a means of social inclusion: The case of Syrian refugees in Germany. *Americas Conference on Information Systems*. <https://aisel.aisnet.org/amcis2018/Education/Presentations/28/>
- AbuJarour, S. (2022). Integration Through Education: Using ICT in Education to Promote the Social Inclusion of Refugees in Germany. *Journal of Information Systems Education*, 33(1), 51-60. <https://aisel.aisnet.org/jise/vol33/iss1/7/>
- Afstandsonderwijs op basisscholen : Hoe het leerkrachten vergaat die tijdens de coronacrisis afstandsonderwijs verzorgen. (2020). In *www.duo-onderwijsonderzoek.nl*. DUO.
- Alam, S., Albozeidi, H. F., Al-Hawamdeh, B. O. S., & Ahmad, F. (2022). Practice and Principle of Blended learning in ESL/EFL Pedagogy: Strategies, techniques and challenges. *International Journal of Emerging Technologies in Learning (Ijet)*, 17(11), 225–241. <https://doi.org/10.3991/ijet.v17i11.29901>
- Alm, A. (2009). Blogging for Self-Determination with L2 Learner Journals. In *Handbook of research on Web 2.0 and second language learning* (pp. 202–221). Information Science Reference. <https://doi.org/10.4018/978-1-60566-190-2.ch011>
- Amalia, M. N., Zamahsari, G. K., & Pratama, P. M. (2021). MOOCs in Foreign Language Learning: A Review of Development Strategies, Benefits, and User Perspectives. *2021 7th International Conference on Education and Technology*. <https://doi.org/10.1109/icet53279.2021.9575077>
- Andrade, A. D., & Doolin, B. (2016b). Information and communication technology and the social inclusion of refugees. *Management Information Systems Quarterly*, 40(2), 405–416. <https://doi.org/10.25300/misq/2016/40.2.06>
- Arnbjörnsdóttir, B., Friðriksdóttir, K., & Bédi, B. (2020). Icelandic Online Twenty years of development, evaluation, and expansion of an LMOOC. In *CALL for widening participation: short papers from EUROCALL 2020* (pp. 13–19). Research-publishing.net.
- Corda, A., Koenraad, T., Visser, M. (2012). Spreekvaardigheidsdidactiek en ICT. *Levende Talen Tijdschrift*, 13(1), 36-44.
- Corda, A. & Westhoff, G. (2010). Wat weten we over ict en ... het leren van moderne vreemde talen. Zoetermeer: Stichting Kennisnet.
- De Paepe, L., Zhu, C., & DePryck, K. (2018). Development and implementation of online Dutch L2 courses in adult education: educators' and providers' perceptions of constraints and critical success factors. *Innovation in Language Learning and Teaching*, 13(3), 277–291. <https://doi.org/10.1080/17501229.2018.1462369>

- English Australia & Australia Government Department of Education, Skills, and Employment. (2022). Guide to Good Practice in Online ELICOS Delivery. In *English Australia*. <https://www.englishaustralia.com.au/documents/item/1497>
- Faltas, M., Latuny, Y., Sundqvist, P., & Wikström, P. (2019) Improving second language vocabulary through gaming. OASIS Summary of Sundqvist, P. & Wikström, P. (2015) in System. <http://oasis-database.org>
- Fitch, N. (2016). *Smartphone Use on the Refugee Trail* [Video]. ARS Technica. <https://arstechnica.com/gadgets/2016/04/smartphone-use-on-the-refugee-trail/>
- Hämäläinen, R., Nissinen, K., Mannonen, J., Lämsä, J., Leino, K., & Taajamo, M. (2021). Understanding teaching professionals' digital competence: What do PIAAC and TALIS reveal about technology-related skills, attitudes, and knowledge? *Computers in Human Behavior*, 117, 106672. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2020.106672>
- ITTA. (2020a). Leren op afstand in de ISK. <https://www.lowan.nl/wp-content/uploads/2020/03/ITTA-tips-ISK-leren-op-afstand.pdf>
- ITTA. (2020b). Leren op afstand in de ISK. https://www.lowan.nl/wp-content/uploads/2020/04/Artikel-vragenuurtje_ITTA.pdf
- Jehoul A., Schiepers, M. & Van Nuffel, H. (2022). To blend or not to blend? Krachtige én gelijke digitale leerkanalen realiseren in het volwassenenonderwijs. Leuven: Centrum voor Taal en Onderwijs.
- Jehoul, A., Van Nuffel, H., Hauben, M., & Schiepers, M. (2021). Een flexibel, toegankelijk en digitaal aanbod Maatschappelijke Oriëntatie op maat van elke inburgeraar. Krachtlijnen voor online en blended leren in MO. Leuven: Centrum voor Taal en Onderwijs.
- Jong, G. A. de (2017). Onlinecolleges voor taalleren: Digitaal en in eigen tempo studeren. *Levende Talen Magazine*, 104(4), 24–27. Geraadpleegd op 21 september 2023, van <https://lt-tijdschriften.nl/ojs/index.php/ltm/article/view/1694/1302>
- Jong, G. de (2022). Weergave van effectieve didactiek voor online taalonderwijs. *Levende Talen Magazine*, 109(4), 18 – 23. Geraadpleegd op 21 september 2023, van <https://lt-tijdschriften.nl/ojs/index.php/ltm/article/view/2257/1817>
- Karttunen, M., & Juusola, S. (2019). Maintaining quality online: Piloting an online language course for immigrants in Finland. *Languages*, 4(2), 25. <https://doi.org/10.3390/languages4020025>
- Kempen, P. van, Pieters, J. M., & Voogt, J. (2013). *ICT in het moderne vreemde talenonderwijs*. Kennisnet.
- Kessler, G. (2009). Student-initiated attention to form in wiki-based collaborative writing. *Language Learning & Technology*, 13(1), 79–95.
- Li, J., Kay, R., & Markovich, L. (2018). Student attitudes toward blended learning in adult literacy and basic skills college programs. *Canadian Journal of Learning and Technology/La revue canadienne de l'apprentissage et de la technologie*, 44(2). <http://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1192361.pdf>

- Lucena, F. J. H., Díaz, I. A., Del Pilar Cáceres Reche, M., Torres, J. M. T., & Rodríguez, J. M. R. (2019). Factors influencing the development of digital competence in teachers: Analysis of the teaching staff of permanent education centres. *IEEE Access*, 7, 178744–178752. <https://doi.org/10.1109/access.2019.2957438>
- Mac Lochlainn, C., Mhichíl, M. N. G., & Beirne, E. (2021). Clicking, but connecting? L2 learning engagement on an ab initio Irish language LMOOC. *ReCALL*, 33(2), 111–127. <https://doi.org/10.1017/s0958344021000100>
- Mason, B., & Buchmann, D. (2016). *ICT4Refugees: A Report on the Emerging Landscape of Digital Responses to the Refugee Crisis*. Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit.
- McAuley, A., Stewart, B., Siemens, G., & Cormier, D. (2010). The MOOC model for digital practice. *University of Prince Edward Island*.
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. (2023). *Rapport De Staat van het Onderwijs 2023*. Inspectie Van Het Onderwijs. Geraadpleegd op 27 september 2023, van <https://www.onderwijsinspectie.nl/documenten/rapporten/2023/05/10/rapport-de-staat-van-het-onderwijs-2023>
- Nielson, K. B., & González-Lloret, M. (2010). Effective Online Foreign Language Courses: theoretical framework and Practical applications. *The EUROCALL Review*, 17, 48. <https://doi.org/10.4995/eurocall.2010.16326>
- NRO. (2019, 31 oktober). *Kun je als volwassene een tweede taal leren in een (digitale)leeromgeving zonder een docent?* www.kennisrotonde.nl. Geraadpleegd op 21 september 2023, van <https://www.kennisrotonde.nl/sites/kennisrotonde/files/migrate/PDF-voor-website-Kennisrotonde-antwoord-VRAAG-707.pdf>
- OneRoom: de lesruimte die fysiek en online écht samenbrengt*. (n.d.). Radboud in'to Languages. <https://www.ru.nl/radboudintolanguages/over-ons/onze-blogs/oneroom-lesruimte-fysiek-online-echt-samenbrengt/>
- Post, M. (n.d.). *Do's and don'ts voor docenten bij synchroon hybride onderwijs*. <https://blog3.han.nl/hanicto/dos-and-donts-voor-docenten-bij-synchroon-hybride-onderwijs/>
- Ramadan, R. (2017). Questioning the role of Facebook in maintaining Syrian social capital during the Syrian crisis. *Heliyon*, 3(12), e00483. <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2017.e00483>
- Schatkist Woordenschat - Uitgeverij Zwijsen*. (n.d.). Uitgeverij Zwijsen. <https://www.zwijsen.nl/lesmateriaal/schatkist-woordenschat/?lesmethode=schatkist-editie-2>
- Schiepers, M., & Van Nuffel, H. (2020). *A blended approach to second language learning at the workplace: also suitable for LESLLA learners?* Literacy Education and Second Language Learning for Adults, Portland, Oregon, United States of America. <https://zenodo.org/record/8104739>
- Schiepers, M., Houben, A., Nordin, A., Van Loo, H., Van Nuffel, H., Verrote, L., & Van Den Branden, K. (2016). How to create online practice opportunities for adult second language learners?

- Nedbox, an online platform for practising dutch language skills. In *INTED proceedings* (10th ed., 2349–2357). International Academy of Technology, Education and Development. <https://doi.org/10.21125/inted.2016.1494>
- Schipper, J. (2020). Hoe maken we de “flip” naar online leer en ontwerpbijskomsten? Foundation for Corporate Education. <https://www.corporate-education.com/hoe-maken-we-de-flip-naar-online-leer-en-ontwerpbijskomsten/>
- Schofield, J. W., & Davidson, A. L. (2003). The impact of internet use on relationships between teachers and students. *Mind, Culture, and Activity*, 10(1), 62-79.
- Schreieck, M., Zitzelsberger, J., Siepe, S., Wiesche, M., & Krcmar, H. (2017). Supporting Refugees in everyday life- Intercultural design Evaluation of an application for local information. *Pacific Asia Conference on Information Systems*, 149. <http://dblp.uni-trier.de/db/conf/pacis/pacis2017.html#SchreieckZSWK17>
- Segers, E. (2003). Multimedia Support of Language Learning in Kindergarten (proefschrift). Nijmegen: Radboud Universiteit.
- Segers, E. & Mommers, C. (2004). Computerprogramma's en taalontwikkeling van kleuters. In *De wereld van Het Jonge Kind*, 31(8), 250- 252.
- Segers, E. & Verhoeven, L. (2005). Longterm effects of computer training of phonological awareness in kindergarten. *Journal of Assisted Learning*, 21, 17-27.
- Segers, E., Verhoeven, L., Boot, I., Berkers, I. & Vermeer, A. (2001). ICTondersteuning van de allochtone kleuters. *Pedagogische Studiën*, 78 (5), 287-297.
- SLO. (2016). *Leermiddelenmonitor 15/16. Leermiddelen in het po/vo: gebruik, digitalisering, beschikbaarheid en beleid*. <http://downloads.slo.nl/Repository/leermiddelenmonitor-15-16.pdf>.
- Sluijsmans, D., Surma, T., Camp, G., van Hoyweghen, K., Muijs, D., & Kirschner, P. A. (2020). Toolgericht of doelgericht: Drie wijze didactische lessen voor afstandsonderwijs. ScienceGuide. Geraadpleegd op 18 september 2023, van <https://www.scienceguide.nl/2020/03/toolgericht-of-doelgericht/>
- Stichting Kennisnet. (2022). *Monitor Hybride Onderwijs PO: de rol van de leraar, de leerling en ouder verandert*. <https://www.kennisnet.nl/artikel/11192/monitor-hybride-onderwijs-po-de-rol-van-de-leraar-leerling-en-ouder-verandert/>
- Stevens, T., den Brok, Biemans, & Noroozi. (2020). The Transition to Online Education a case study of Wageningen University & Research. In *www.4tu.nl* (No. 2(6)). Education and Learning Sciences Group (WUR).
- Smeets, E. (2021). Monitor hybride onderwijs vo: hogere motivatie leerlingen bij actieve online les. Stichting Kennisnet.
- Stevens, T., den Brok, Biemans, & Noroozi. (2020). *The Transition to Online Education a case study of Wageningen University & Research*. *www.4tu.nl*. Geraadpleegd op 21

september 2023, van <https://www.4tu.nl/cee/publications/transition-to-online-education-period6-2.pdf>

Tammelin-Laine, T., & Vaarala, H. (2020). Technology-Supported L2 Learning in LESLLA Classes: Two Case Studies from Finland. *LESLLA Symposium Proceedings*, 15(1), 86–107.

Vanslambrouck, S., Tondeur, J., & Pynoo, B. (2018). Ondersteunen van motivatie en zelfregulering van de cursist. *Aan De Slag Met Online En Blended Leren in Het Volwassenenonderwijs*, 17–40. <https://researchportal.vub.be/en/publications/supporting-the-motivation-and-self-regulation-of-the-adult-learner>

Wentink, H. (2012). Handreiking effectieve digitale leermiddelen voor taal en Nederlands voor het PO en VO. In <https://www.nro.nl>. NRO.

Vaske, B. (n.d.). *Lower Educated Adults Learn Basic Skills Online*. <https://overoefenen.nl/>. <https://overoefenen.nl/wp-content/uploads/2019/08/lower-educated-adults-learn-basic-skills-online-vaske.pdf>

Verhallen, M.J.A.J. & Bus, A.G. (2010). Low-income immigrant pupils learning vocabulary through digital picture storybooks. *Journal of Educational Psychology*, 102(1), 54-61.

Bijlage C Geraadpleegde personen

Onderzoeksvragen

Voor een aanvulling op de onderzoeksvragen 1 tot en met 4 zijn drie NT2 docenten geraadpleegd die werkzaam waren bij of in opdracht van COA.

Voor de beantwoording van onderzoeksvraag 7 zijn eveneens drie NT2 docenten geraadpleegd. Twee daarvan zijn werkzaam bij het Academisch Talencentrum Leiden, de derde persoon is werkzaam in de ISK.

Co-creatiesessies

Voor de beantwoording van de onderzoeksvragen 8 tot en met 11 zijn twee co-creatiesessies georganiseerd. De deelnemers waren:

- Vertegenwoordigers van taalscholen:
 - Danner en Danner
 - Double Dutch
 - NedLes
 - ROC Vonk
 - TopTaal
 - Vista College
- Twee Inspecteurs Toezicht in de Klas (Keurmerk Inburgeren)
- Twee Materiaalontwikkelaars
- Een NT2 docentenopleiding
- Een wetenschappelijk onderzoeker met specialisme NT2.

Begeleidingscommissie

De begeleidingscommissie bestond uit vertegenwoordigers van de wetenschap op het gebied van NT2, Het Begint met Taal, de MBO Raad, NRTO, de VNG.

Bijlage D Digitale leermiddelen n.a.v. co-creatiesessies

Doelgroep 1 & 2			
Begrijpend lezen	Luisteren	Uitspraak	Spreeken
<ul style="list-style-type: none"> • Steffie • De Leesapp • ThingLink 	<ul style="list-style-type: none"> • SchoolTV • Steffie • TT888 • LingoClip • TikTok en Instagram reels 	<ul style="list-style-type: none"> • Taal Centrum RUG filmpjes • WhatsApp 	<ul style="list-style-type: none"> • WhatsApp
Schrijven	Woordenschat	Alfabetisering	Buitenschools
<ul style="list-style-type: none"> • Email • WhatsApp 	<ul style="list-style-type: none"> • Duolingo • Kahoot! • Quizlet • Wordwall • LingoClip 	<ul style="list-style-type: none"> • Oefenen.nl 	<ul style="list-style-type: none"> • Seppo
Digitale Vaardigheid	Algemene zelfstudie	Formatieve toetsing	Overig
<ul style="list-style-type: none"> • Steffie • Oefenen.nl 	<ul style="list-style-type: none"> • WoordvoorWoordAC filmpjes • Duolingo • TaalCompleet • DigLin+ • Naar Nederland 	<ul style="list-style-type: none"> • Kahoot! • Quizlet • Wordwall 	<ul style="list-style-type: none"> • Taalmaatjes • Padlet

Doelgroep 3			
Begrijpend lezen	Schrijven	Uitspraak	Luisteren
<ul style="list-style-type: none"> • Steffie • NedBox 	<ul style="list-style-type: none"> • Oefenen.nl 	<ul style="list-style-type: none"> • Oefenen.nl • RUG filmpjes • Leesplankje 	<ul style="list-style-type: none"> • Podcasts (op Spotify of Pocketcast) <ul style="list-style-type: none"> ○ Station Nederland ○ Praten op school • TV programma's met ondertiteling <ul style="list-style-type: none"> ○ SchoolTV ○ Nieuws van de week ○ Jeugdjournaal • Pharos films • Oefenen.nl • NedBox • Muzieklijsten op Spotify • LingoClip
Woordenschat	Grammatica	Digitale Vaardigheid	
<ul style="list-style-type: none"> • Wordwall • Quizlet • Anki 	<ul style="list-style-type: none"> • Voorwaartz op YouTube 	<ul style="list-style-type: none"> • Steffie • Oefenen.nl 	
Formatieve toetsing	Algemene zelfstudie	Overig	
<ul style="list-style-type: none"> • Kahoot! • Quizlet • Wordwall 	<ul style="list-style-type: none"> • TikTok en YouTube kanalen van NT2 docenten <ul style="list-style-type: none"> ○ Juf M op YouTube • Learndutch.org 	<ul style="list-style-type: none"> • Padlet • Taaly • Spelletjesplein 	

Doelgroep 4			
Begrijpend lezen	Schrijven	Uitspraak	Luisteren
<ul style="list-style-type: none"> • Steffie 	<ul style="list-style-type: none"> • Oefenen.nl 	<ul style="list-style-type: none"> • RUG filmpjes 	<ul style="list-style-type: none"> • Podcasts (op Spotify of Pocketcast) <ul style="list-style-type: none"> ○ Nieuws in makkelijke taal ○ Echtgebeurd • TV programma's met ondertiteling <ul style="list-style-type: none"> ○ SchoolTV ○ Nieuws van de week ○ Jeugdjournaal • LingoClip • NOS stories op instagram • Muzieklijsten op Spotify • Oefenen.nl
Woordenschat	Grammatica	Digitale vaardigheid	
<ul style="list-style-type: none"> • Wordwall • Quizlet • Anki 	<ul style="list-style-type: none"> • YouTube filmpjes <ul style="list-style-type: none"> ○ Voorwaartz ○ Learn Dutch with Bart de Pau • Dutchies to be 	<ul style="list-style-type: none"> • Steffie • Oefenen.nl • Doemeermettaal.nl 	
Formatieve toetsing	Algemene zelfstudie	Overig	
<ul style="list-style-type: none"> • Mentimeter • Wordwall • Kahoot! 	<ul style="list-style-type: none"> • MOOC van RUG • Learndutch.org 	<ul style="list-style-type: none"> • Taaly • Mibo • Google Bard • ChatGPT • AI in Zoom • Padlet 	